

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра психології та соціальної роботи

Кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОЛОДІЖНОЇ
ПОЛІТИКИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ/IMPLEMENTATION
FEATURES OF THE SOCIAL YOUTH POLICY IN THE TERRITORIAL
COMMUNITY**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота та соціальна політика»

Освітній рівень вищої освіти – магістр

Виконав:

студент групи СРСПм-21

Шпак А.С.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор

Гірняк А.Н.

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	7
1.1. Концептуалізація поняття соціальної молодіжної політики в науковій літературі	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді	17
Висновки до розділу 1	24
 РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	 25
2.1. Станздійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді.....	25
2.2. Прикладні напрями здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді	36
2.3.Рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо удосконалення молодіжної політики в територіальній громаді.....	46
Висновки до розділу 2	51
 ВИСНОВКИ.....	 53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні в умовах суспільного розвитку, що характеризуються соціально-економічними трансформаціями, глобалізаційними викликами, посиленням міграційних процесів та наслідками воєнних дій, особливої ваги набуває проблема ефективного формування і реалізації державної і місцевої молодіжної політики як важливого інструменту забезпечення сталого розвитку суспільства. Молодь є стратегічним ресурсом будь-якої держави, оскільки саме вона є носієм інноваційного потенціалу, соціальної мобільності, громадянської активності та здатності до адаптації в умовах швидких змін, що зумовлює необхідність створення сприятливих умов для її повноцінного розвитку, самореалізації та інтеграції у всі сфери суспільного життя.

Зазначимо, що в умовах децентралізації влади в Україні, пов'язаної із передачею значної частини повноважень на рівень територіальних громад, змінюється підхід до організації соціальної політики, зокрема й молодіжної, що потребує врахування локальних ознак, ресурсного потенціалу та специфіки соціального середовища кожної громади. Саме територіальні громади стають базовим рівнем реалізації молодіжної політики, де відбувається безпосередня взаємодія між органами місцевого самоврядування, соціальними інституціями та молоддю, що визначає ефективність соціальної підтримки, залучення молоді до громадського життя та формування її активної громадянської позиції.

Значущість дослідження ускладнюється й тим, що сучасна українська молодь функціонує в умовах підвищеної соціальної невизначеності, а також нестабільності ринку праці, трансформації ціннісних орієнтацій, інформаційного перевантаження та психологічних викликів, пов'язаних із воєнними подіями, що, у свою чергу, ускладнює процес її соціалізації та потребує комплексної підтримки з боку держави та громади. Водночас ефективність соціальної молодіжної політики значною мірою залежить від рівня її адаптованості до реальних потреб сучасної молоді, що передбачає

поглиблене розуміння особливостей її здійснення саме на рівні територіальних громад.

Науковий інтерес до здійснення соціальної молодіжної політики в Україні зумовлений необхідністю теоретичного осмислення її сутності, структури, функцій та механізмів реалізації в умовах сучасних соціальних трансформацій. Вітчизняні та зарубіжні дослідники (І. Грига, І. Мигович, В. Полтавець, Г. Попович, Н. Лавринченко, Г. Лактіонова, Т. Семигіна, В. Сидорова, С. Савченко, Г. Слосанська, П. Плотніков та ін.) приділяють увагу питанням молодіжної політики, соціальної роботи з молоддю, механізмів її інтеграції в суспільство, однак питання особливостей здійснення соціальної молодіжної політики саме в умовах об'єднаних територіальних громад, з урахуванням процесів децентралізації, залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого наукового аналізу.

Разом із тим, вагомість дослідження посилюється необхідністю виявлення реального стану здійснення соціальної молодіжної політики в територіальних громадах, що дає змогу оцінити рівень задоволення потреб молоді, визначити проблемні зони, бар'єри та ресурси розвитку, а також окреслити перспективні напрями вдосконалення відповідної діяльності. Важливим є аналіз прикладних напрямів реалізації молодіжної політики, які охоплюють освітню, культурну, соціальну, економічну, волонтерську та інші сфери життєдіяльності молоді. Не менш значущим є розроблення практичних рекомендацій для фахівців соціальної сфери, які безпосередньо здійснюють роботу з молоддю в територіальних громадах, оскільки саме від їх професійної компетентності, здатності до інновацій та адаптації залежить ефективність реалізації молодіжної політики.

Таким чином, вивчення особливостей здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді є своєчасним і соціально значущим, оскільки сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи з молоддю, оптимізації діяльності органів місцевого самоврядування та формуванню умов для сталого розвитку громади в цілому. Обрана тема відповідає сучасним потребам теорії та практики соціальної роботи, що визначає її наукову та практичну цінність, що

вплинуло на вибір теми кваліфікаційної роботи – **«Особливості здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді»**.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді, а також розробка прикладних рекомендацій щодо її вдосконалення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення сутності соціальної молодіжної політики, розкрити її зміст та структуру в територіальній громаді.
2. Дослідити нормативно-правове забезпечення соціальної молодіжної політики.
3. Визначити сучасний стан здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді.
4. Охарактеризувати основні прикладні напрями реалізації молодіжної політики в територіальній громаді, виявити її проблеми та ресурси розвитку.
5. Розробити рекомендації фахівцям соціальної сфери з удосконалення молодіжної політики в територіальній громаді.

Об'єкт дослідження – соціальна молодіжна політика як феномен соціально-політичного пізнання.

Предмет дослідження – особливості здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді.

Методи дослідження:*теоретичні:* аналіз, синтез, індукція, узагальнення, систематизація наукових джерел з метою розкриття сутності проблеми здійснення соціальної молодіжної політики та особливостей її прояву в об'єднаній територіальній громаді;*емпіричні:* анкетування, опитування, інтерв'ювання, спостереження для вивчення стану реалізації молодіжної політики в територіальній громаді;*математико-статистичні:* кількісний та якісний аналіз отриманих даних, метод графічної інтерпретації.

Інформаційна база дослідження – закони України з питань соціальної молодіжної політики в територіальній громаді, нормативно-правові акти та документи Стрийської міської ради та її структурних підрозділів, статистичні

матеріали Головного управління Державної служби статистики в Львівській області у сфері соціальної молодіжної політики та ін.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про сутність, зміст, функції та механізми здійснення соціальної молодіжної політики в територіальних громадах, уточненні поняттєво-категоріального апарату дослідження, а також у систематизації підходів до її нормативно-правового забезпечення та практичної реалізації в умовах децентралізації. Результати дослідження сприяють розвитку теорії соціальної роботи з молоддю, зокрема в аспекті локалізації соціальної політики та її адаптації до потреб конкретних громад.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності органів місцевого самоврядування, центрів соціальних служб, молодіжних центрів, громадських організацій та інших суб'єктів соціальної роботи з молоддю. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені з метою підвищення ефективності реалізації молодіжної політики, оптимізації роботи з молоддю, розширення можливостей її соціальної інтеграції та активізації участі в житті громади. Крім того, результати можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців із соціальної роботи, а також у розробленні програм і проєктів, спрямованих на підтримку молоді в територіальних громадах.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, а також списку використаних літературних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, з них основна частина складає 55 сторінок. Список використаної літератури містить 60 найменувань. Кількість додатків – 1.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

1.1. Концептуалізація поняття соціальної молодіжної політики в науковій літературі

В умовах децентралізації та зростання ролі місцевого самоврядування виникає потреба у чіткому розмежуванні понять, визначенні структурних компонентів, принципів і напрямів соціальної молодіжної політики, що дає змогу забезпечити її цілісність, системність, результативність. Крім того, у науковому дискурсі відсутність єдиного підходу до визначення сутності, змісту та функцій соціальної молодіжної політики ускладнює як теоретичне осмислення цієї категорії, так і практичну реалізацію відповідних управлінських рішень, особливо на рівні територіальних громад. Відтак уточнення і систематизація понятійного апарату є необхідною передумовою як теоретичного дослідження, так і вдосконалення практики реалізації соціальної молодіжної політики.

У науковому дискурсі поняття соціальної молодіжної політики трактується багатовимірно, що зумовлено складністю самої категорії молоді як соціальної групи та різноманіттям підходів до її підтримки й розвитку. Так, М. Головатий розглядає соціальну молодіжну політику як системно організовану діяльність держави, що базується на законодавчо закріплених ідеях щодо ролі молоді у суспільстві та передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на забезпечення умов для її соціального становлення [8; 58a]. У його підході особливий акцент робиться на поєднанні нормативно-правових засад із практичними механізмами впливу на соціальні процеси, що охоплюють молоде покоління. Водночас дослідник підкреслює, що така політика має бути спрямована не лише на захист, а й на активізацію потенціалу молоді як суб'єкта суспільних змін.

У працях В. Головенька соціальна молодіжна політика інтерпретується як цілеспрямована діяльність державних інституцій, спрямована на формування соціально прийнятних умов для розвитку молоді та її інтеграції у суспільство. Автор акцентує увагу на інституційному вимірі політики, розглядаючи її як сукупність управлінських рішень і дій, що реалізуються через відповідні органи влади та соціальні інституції. Важливим є також підкреслення ролі держави як важливого суб'єкта, що визначає стратегічні орієнтири розвитку молоді. Разом із тим політика не обмежується лише адміністративним впливом, а включає створення умов для активної участі молоді у соціальному житті [9].

З позицій В. Барабаша соціальна молодіжна політика розглядається як комплексна система заходів, спрямованих на створення соціально-економічних, політико-правових та організаційних умов для розвитку молоді. У центрі уваги автора перебуває ідея забезпечення стартових можливостей для молодих людей, що дає змогу їм реалізувати власний потенціал у різних сферах життєдіяльності. Важливою складовою є орієнтація на соціальну справедливість та рівність можливостей, що забезпечує інтеграцію молоді в суспільство. Підкреслюється й підтримка молодіжних ініціатив як важливого ресурсу соціального розвитку [2].

Л. Жужа визначає соціальну молодіжну політику як цілісну систему взаємодії держави, суспільства та самої молоді, спрямовану на забезпечення її соціального захисту, розвитку та самореалізації. У цьому підході особливу увагу приділено міжсекторальній взаємодії як ключовій умові ефективності політики, що передбачає залучення різних суб'єктів до її формування та реалізації. Авторка наголошує на необхідності врахування потреб і запитів молоді як активного учасника соціальних процесів. Водночас підкреслюється важливість соціальної роботи як інструменту реалізації молодіжної політики [14].

У дослідженнях Т. Семигіної соціальна молодіжна політика постає як складова соціальної політики держави, що реалізується через систему соціальних послуг, програм і проєктів, орієнтованих на потреби молоді. Авторка акцентує увагу на принципах ефективності, результативності та

орієнтації на потреби клієнта, що наближає політику до сучасних європейських стандартів соціальної роботи. Особливе значення надається ролі громади як середовища реалізації політики, де формується безпосередній контакт із молоддю. Крім того, нею підкреслюється необхідність оцінювання ефективності програм і заходів [52].

Своєю чергою, Л. Сатановська розглядає соціальну молодіжну політику як процес цілеспрямованого впливу на соціалізацію молоді, що здійснюється через систему соціальних інституцій і механізмів підтримки. У центрі перебуває ідея соціалізації як важливого процесу становлення особистості молодої людини. Автор підкреслює, що ефективна політика має забезпечувати не лише адаптацію молоді до соціального середовища, а й створювати умови для її активної участі у трансформації соціуму. Водночас важливим є врахування соціальних ризиків, які можуть впливати на молодь, та розроблення механізмів їх мінімізації [51].

Узагальнюючи різні наукові підходи, соціальну молодіжну політику визначимо як цілеспрямовану, організовану діяльність держави, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та молоді, спрямовану на створення соціально-економічних, правових, організаційних і культурних умов для повноцінної соціалізації, інтеграції та самореалізації молодого покоління. Вона охоплює низку взаємопов'язаних заходів і механізмів, що забезпечують захист прав молоді, розвиток її потенціалу, формування активної громадянської позиції та залучення до процесів прийняття суспільно значущих рішень. Соціальна молодіжна політика є інструментом узгодження інтересів молоді та суспільства, орієнтованим на подолання соціальних ризиків і забезпечення рівних можливостей для різних категорій молодих людей.

У наукових дослідженнях напрями соціальної молодіжної політики конкретизуються через виокремлення пріоритетних сфер підтримки та розвитку молоді, що відображають різні підходи авторів до структурування цієї політики. Так, Л. Цупа визначає напрями соціальної молодіжної політики через такі ключові сфери, як забезпечення зайнятості молоді, створення умов для

отримання освіти, підтримка молодіжного підприємництва, соціальний захист молодих людей, а також сприяння їхньому культурному й духовному розвитку. У його підході ці напрями розглядаються як взаємопов'язані складові єдиної системи, що забезпечує соціальне становлення молоді. Особливу увагу дослідник приділяє необхідності створення стартових можливостей для молоді, що дає змогу їй інтегруватися в суспільство. Водночас наголошується на підтримці молодіжних ініціатив як важливому елементі політики [60].

В. Орлов пропонує інший підхід до структурування напрямів соціальної молодіжної політики, виокремлюючи такі з них, як політична соціалізація молоді, формування громадянської активності, забезпечення соціального захисту, розвиток освіти та професійної підготовки, а також організація дозвілля і культурної діяльності молоді. У його концепції значну увагу приділено включенню молоді в суспільно-політичні процеси, що розглядається як важливий чинник розвитку демократичного суспільства. Автор підкреслює, що кожен із цих напрямів має реалізовуватися через відповідні інституції. Водночас напрями політики повинні відповідати актуальним соціальним викликам [30].

Є. Сірий визначає напрями соціальної молодіжної політики через систему заходів, що охоплюють забезпечення соціально-економічних умов життя молоді, розвиток ринку праці для молодих людей, підтримку сімей, забезпечення житлом, сприяння розвитку освіти та професійної мобільності, формування здорового способу життя. Особливе місце займає соціально-економічний аспект політики, пов'язаний із матеріальним забезпеченням молоді. Автор наголошує на важливості державних гарантій у цих сферах. Крім того, підкреслюється необхідність підтримки соціально вразливих категорій молоді [53].

І. Пешавиділяє напрями соціальної молодіжної політики, пов'язані із соціальною роботою з молоддю, профілактикою негативних явищ у середовищі молоді, підтримкою молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах, розвитком волонтерства, формуванням соціальних компетентностей та забезпеченням доступу до соціальних послуг. У її підході значна увага

приділяється саме соціальній підтримці та превентивній діяльності. Автор підкреслює необхідність індивідуалізації підходів до роботи з молоддю [34].

I. Савельчук визначає напрями соціальної молодіжної політики через призму надання молоді соціальних послуг і реалізації соціальних програм, виокремлюючи такі з них, як розвиток молодіжної участі, підтримка вразливих груп молоді, забезпечення доступу до освіти і працевлаштування, розвиток громадянських компетентностей, а також формування інклюзивного середовища для молоді. У її підході акцент зроблено на якості соціальних послуг і їх доступності [50]. Авторка наголошує на необхідності оцінювання ефективності кожного напрямку. Крім того, важливою є орієнтація на міжнародні стандарти.

B. Овчарова пропонує розглядати напрями соціальної молодіжної політики, що охоплюють соціалізацію молоді, розвиток її компетентностей, профілактику соціальних ризиків, підтримку активності молоді, а також сприяння її інтеграції у суспільство. У цьому підході особливий акцент зроблено на процесі соціалізації як центральному елементі політики. Авторка підкреслює, що напрями мають бути спрямовані як на адаптацію, так і на розвиток молоді, водночас важливим є врахування індивідуальних потреб [29].

Соціальна робота з молоддю в Україні визначається та регламентується низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове місце посідають Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги» та «Про основні засади молодіжної політики», що встановлюють її зміст, принципи, суб'єктів і механізми реалізації. Відповідно до законодавства, соціальна робота з молоддю розглядається як професійна діяльність, спрямована на запобігання, подолання або мінімізацію складних життєвих обставин, у яких може опинитися молода особа, а також на створення умов для реалізації її життєвого потенціалу та повноцінної інтеграції у суспільство. Особливістю є те, що молодь не завжди виокремлюється як самостійна категорія отримувачів соціальних послуг, натомість законодавство оперує ширшим поняттям осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, до яких належать і молоді люди.

Згідно із законодавчими положеннями, основними завданнями соціальної роботи з молоддю є профілактика соціального неблагополуччя, підтримка соціально вразливих категорій молоді, сприяння їх соціальній адаптації та інтеграції, а також розвиток їхніх життєвих компетентностей і самостійності. Важливим напрямом є також забезпечення доступу молоді до соціальних послуг, які включають соціальну профілактику, консультування, соціальний супровід, соціальну реабілітацію та інші види допомоги, що надаються відповідно до індивідуальних потреб. При цьому значна увага приділяється адресності та індивідуалізації соціальної підтримки, що дає змогу більш ефективно реагувати на конкретні життєві ситуації молодих людей [29].

Суб'єктами здійснення соціальної роботи з молоддю відповідно до законодавства виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, центри соціальних служб, заклади освіти, охорони здоров'я, громадські та благодійні організації, а також молодіжні центри і молодіжні працівники. Важливим є те, що до реалізації соціальної роботи можуть залучатися і самі молоді люди, що відповідає принципу участі та партнерства у молодіжній політиці, що забезпечує формування активної позиції молоді та підвищує ефективність соціальних програм [50].

Окрему увагу в законодавстві приділено категоріям молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема дітям-сиротам, внутрішньо переміщеним особам, особам з інвалідністю, молоді, яка звільнилася з місць позбавлення волі, учасникам бойових дій та іншим групам, що потребують підвищеної соціальної підтримки. Для цих категорій передбачено спеціалізовані програми допомоги, спрямовані на відновлення соціального функціонування, забезпечення базових потреб та сприяння самостійності.

Соціальна робота з молоддю в сучасному науковому та практичному дискурсі розглядається як складна багатовимірна професійна діяльність, спрямована не лише на реагування на вже наявні соціальні проблеми, але й на їх попередження та мінімізацію можливих негативних наслідків. У цьому контексті вона виступає як цілеспрямований процес підтримки молодих людей,

сімей та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, що обмежують їх можливості для повноцінного функціонування та самореалізації. Важливо підкреслити, що соціальна робота орієнтована не на пасивне надання допомоги, а на активізацію внутрішніх ресурсів особистості, формування здатності до самостійного подолання життєвих труднощів [59].

Особливого значення набуває завдання забезпечення таких соціальних умов, за яких молоді люди можуть не лише долати вже існуючі проблеми, але й запобігати їх виникненню в майбутньому. У цьому аспекті соціальна робота з молоддю має виразну профілактичну спрямованість, що передбачає виявлення факторів ризику, які можуть призвести до соціального неблагополуччя, та своєчасне втручання з метою їх нейтралізації. Йдеться, зокрема, про профілактику безробіття, соціальної ізоляції, девіантної поведінки, залежностей та інших негативних явищ, що можуть ускладнювати процес соціалізації молоді. Водночас профілактична діяльність передбачає формування у молодих людей життєвих компетентностей, соціальних навичок і відповідального ставлення до власного життя. У такий спосіб соціальна робота сприяє не лише подоланню проблем, а й формуванню стійкості до соціальних викликів [60].

Практична реалізація соціальної роботи з молоддю здійснюється через систему соціальних послуг і форм соціальної підтримки, які надаються відповідно до індивідуальних потреб молодих осіб і сімей. Серед основних видів таких послуг виокремлюються соціальна профілактика, спрямована на попередження виникнення складних життєвих обставин, соціальна реабілітація, що забезпечує відновлення соціального функціонування особистості, соціальний супровід, який передбачає комплексну підтримку у процесі подолання труднощів, а також консультування як форма надання інформаційної та психологічної допомоги. Кожен із цих напрямів має власну специфіку, проте всі вони взаємопов'язані та спрямовані на досягнення єдиної мети – підвищення якості життя молоді. Важливою є також орієнтація на індивідуальний підхід, що дає змогу враховувати особливості конкретної життєвої ситуації [1].

Поряд із наданням соціальних послуг, важливим елементом системи соціальної роботи з молоддю є державна соціально-економічна підтримка, яка реалізується через механізми допомог, пільг і компенсаційних виплат. Така підтримка надається за адресним принципом, що означає її спрямованість на тих осіб, які дійсно потребують допомоги, з урахуванням їхнього соціального становища та життєвих обставин. Це дає змогу забезпечити більш раціональне використання ресурсів і підвищити ефективність соціальної політики. Водночас поєднання матеріальної підтримки із соціальними послугами створює комплексний механізм допомоги, який сприяє не лише тимчасовому полегшенню ситуації, але й довготривалому покращенню життєвих умов молоді.

Відповідно до положень Закону України «Про основні засади молодіжної політики», держава відіграє важливу роль у формуванні системи гарантій та умов, необхідних для повноцінного розвитку молодого покоління, забезпечуючи не лише нормативно-правову основу, а й реальні механізми соціальної підтримки та інтеграції молоді в суспільне життя. Зокрема, у статті 3 Закону наголошується на необхідності створення умов для реалізації соціальних гарантій, що охоплюють широкий спектр прав і можливостей молоді, а також формування ефективних механізмів її соціалізації, які забезпечують включення молодих людей у соціальні, економічні, культурні та політичні процеси. Держава виступає не лише як регулятор, а як активний суб'єкт, що забезпечує сприятливе середовище для розвитку молоді. Водночас особливого значення набуває забезпечення соціального захисту молодих осіб, що передбачає створення умов для подолання соціальних ризиків і забезпечення базових потреб [44].

Важливим аспектом державної молодіжної політики є підтримка молодих сімей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, оскільки саме ці категорії потребують підвищеної уваги та цілеспрямованої допомоги. Закон визначає необхідність надання кваліфікованої підтримки таким особам з метою сприяння розв'язанню їхніх життєвих проблем, що можуть бути пов'язані з економічною нестабільністю, соціальною вразливістю або іншими

негативними чинниками. При цьому підкреслюється, що підтримка має бути комплексною та враховувати індивідуальні потреби кожної особи або сім'ї. Такий підхід дає змогу забезпечити більш ефективну соціальну допомогу та сприяти відновленню соціальної активності молоді. Крім того, важливою постає орієнтація на довгостроковий результат, а не лише на тимчасове вирішення проблем.

Реалізація зазначених положень здійснюється через систему соціальних послуг, державної соціальної допомоги та пільг, які надаються відповідно до чинного законодавства та спрямовані на підтримку молоді в різних життєвих ситуаціях. Соціальні послуги включають консультування, соціальний супровід, психологічну допомогу, реабілітаційні заходи та інші форми підтримки, що сприяють подоланню складних життєвих обставин. Водночас державна соціальна допомога та пільги забезпечують матеріальну підтримку, яка є важливою умовою стабілізації життєвого становища молодих людей. Така система допомоги базується на принципах адресності, доступності та ефективності, що дає змогу забезпечити максимально цільове використання ресурсів і досягнення позитивних соціальних результатів [48].

Суттєве значення для теоретичного осмислення та практичної реалізації соціальної молодіжної політики мають принципи, на яких вона ґрунтується, оскільки саме вони визначають її ціннісні орієнтири, логіку побудови та ефективність функціонування. Вагомим є підхід М. Головатого, який виокремлює базові принципи державної молодіжної політики, що забезпечують її системність і соціальну спрямованість. Зокрема, принцип участі передбачає активне залучення молоді до процесів розроблення та реалізації політики, що забезпечує врахування її інтересів і потреб, а також формує відповідальність за прийняті рішення. Важливим є також принцип гарантій, який зобов'язує державу забезпечувати мінімально необхідний рівень соціальних послуг для молоді у сферах освіти, працевлаштування, розвитку та соціального захисту. Водночас принцип соціальної компенсації спрямований на підтримку найбільш вразливих категорій молоді, які потребують додаткового захисту з боку держави. Принцип пріоритету, у свою чергу, орієнтує політику на підтримку

тих програм і ініціатив, які сприяють вирішенню найбільш актуальних проблем молоді [8].

Розвиток наукових підходів до розуміння принципів соціальної молодіжної політики знайшов своє відображення у працях науковців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи, які доповнюють зазначену систему новими важливими засадами. Зокрема, принцип субсидіарності передбачає передачу повноважень на той рівень управління, який є найближчим до молоді та здатний найбільш ефективно вирішувати її проблеми, що особливо актуально в умовах децентралізації. Принцип рівності та доступності забезпечує рівний доступ усіх молодих людей до соціальних послуг, незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи інших якостей. Водночас принцип спадкоємності передбачає послідовність і наступність у реалізації молодіжної політики, що забезпечує її стабільність і ефективність [27]. Сукупно ці принципи сприяють формуванню більш гнучкої та адаптивної моделі молодіжної політики.

Подальший розвиток концепції принципів соціальної молодіжної політики представлений у працях Т. Семигіної, яка акцентує увагу на необхідності підвищення її ефективності та відповідності сучасним соціальним викликам. Зокрема, принцип стратегічної спрямованості передбачає орієнтацію політики на довгострокові цілі та результати, що забезпечує її узгодженість із загально-національними та регіональними стратегіями розвитку. Принцип соціального партнерства наголошує на необхідності взаємодії між державними органами, громадськими організаціями, бізнесом і самою молоддю, що сприяє більш ефективній реалізації політики. Важливим є принцип наявності чітких критеріїв ефективності соціальної молодіжної політики, який забезпечує можливість оцінювання результативності реалізованих заходів. Крім того, принцип адміністративної та політичної здійсненості передбачає реалістичність запланованих заходів і їх відповідність наявним ресурсам та умовам [52].

Узагальнимо, що соціальна молодіжна політика в Україні реалізується на основі системи принципів, які визначають її зміст, спрямованість і механізми

практичного втілення, забезпечуючи її узгодженість із потребами молоді та вимогами сучасного суспільства. До таких принципів належать обґрунтованість, субсидіарність, міжвідомча і міжсекторальна взаємодія, ефективність та результативність, а також рівність прав і доступність, які у своїй сукупності формують цілісну методологічну основу здійснення молодіжної політики. Їх дотримання забезпечує системний характер діяльності держави та інших суб'єктів молодіжної роботи, сприяє підвищенню якості управлінських рішень і дає змогу адаптувати політику до змінних соціальних умов. Водночас ці принципи відображають як загальнодемократичні цінності, так і специфічні особливості роботи з молоддю як соціальною групою. Саме тому їх реалізація є необхідною умовою ефективності соціальної молодіжної політики.

Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що концептуалізація поняття соціальної молодіжної політики характеризується різноманіттям підходів до її визначення, що зумовлено складністю самої категорії молоді як об'єкта і суб'єкта соціальних процесів. Вона розглядається як діяльність держави, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, спрямована на створення умов для соціалізації, інтеграції та самореалізації молоді, а також на забезпечення її соціального захисту і розвитку потенціалу.

1.2. Нормативно-правове забезпечення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді

Нормативно-правове забезпечення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді виступає важливою передумовою її ефективного формування та реалізації, оскільки саме воно визначає правові засади, механізми, інструменти та межі діяльності всіх суб'єктів молодіжної роботи. Законодавча база забезпечує гарантії прав молодих людей, регламентує діяльність органів місцевого самоврядування, соціальних служб, громадських організацій та інших інституцій, залучених до реалізації молодіжної політики. Водночас ефективність нормативно-правового забезпечення визначається як

наявністю відповідних документів, так і рівнем їх практичного застосування, узгодженістю та здатністю відповідати сучасним соціальним викликам.

Основоположні права, свободи та обов'язки молодих людей визначені у положеннях статей 21–68 Конституції України. Згідно з цими нормами, кожен представник молодого покоління має гарантоване право на життя, можливість вільного особистісного розвитку, повагу до власної гідності, забезпечення свободи та особистої недоторканності, захист житла, право самостійно обирати місце проживання і вільно пересуватися територією держави. Крім того, закріплено свободу світоглядних переконань, право на об'єднання у політичні партії та громадські організації, можливість володіння приватною власністю, а також право на працю, здобуття освіти і соціальне забезпечення [30]. Саме ці конституційні положення утворюють базову основу правового регулювання соціальної молодіжної політики як на рівні держави загалом, так і в межах окремих територіальних громад.

Важливим етапом формування правових і концептуальних засад молодіжної політики в Україні стало ухвалення Декларації Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 року [39]. Значення цього нормативного акта полягає у визначенні важливих орієнтирів для подальшого розвитку законодавства у сфері молодіжної політики, а також у формуванні підходів до організації діяльності державних органів і управлінських структур у вказаній сфері. У зазначеному документі розкрито сутність державної молодіжної політики, окреслено її пріоритетні напрями та визначено механізми реалізації. При цьому підкреслюється, що така політика є одним із провідних напрямів діяльності держави, який реалізується в інтересах молоді, суспільства і держави загалом, з урахуванням економічних, соціальних, історичних і культурних особливостей розвитку України, а також міжнародного досвіду підтримки молодого покоління.

Подальше становлення нормативно-правового регулювання у сфері молодіжної політики відбувалося через прийняття ряду законодавчих актів, що деталізували окремі її аспекти. Серед них слід виокремити такі закони України,

як «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 рік), «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 рік), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 рік), а також «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки» (2003 рік) [30]. Незважаючи на те, що значна частина цих нормативних актів на сьогодні втратила чинність, їх роль у формуванні законодавчої бази була визначальною, оскільки саме на їх основі відбувалося подальше удосконалення правового регулювання молодіжної сфери. У результаті сформувалася сучасна модель забезпечення соціальної молодіжної політики, яка функціонує і на рівні територіальних громад.

Починаючи з 2008 року, в Україні розгорнувся новий етап розвитку молодіжної політики, який характеризувався переходом до програмно-цільового підходу через запровадження державних цільових соціальних програм під загальною назвою «Молодь України». Першою з них стала програма, розрахована на 2009–2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 року № 41. Її зміст був спрямований на модернізацію підходів до роботи з молоддю шляхом упровадження інноваційних технологій, створення ефективної системи збору, аналізу та використання інформації щодо потреб і можливостей молодих людей, а також розроблення сучасних стандартів діяльності у молодіжній сфері. Крім того, програма передбачала регулярне здійснення моніторингу становища молоді, підготовку щорічних аналітичних доповідей для використання у парламентській практиці, а також організацію і проведення наукових досліджень, присвячених актуальним проблемам молодіжного середовища [24].

Наступним етапом розвитку програмного підходу стало ухвалення Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 148. Вона вирізнялася посиленою орієнтацією на використання кращих світових та європейських практик у сфері формування і реалізації молодіжної політики, що відображало прагнення інтегрувати український досвід у міжнародний контекст. Такий підхід сприяв переосмисленню ролі місцевого

рівня у реалізації молодіжної політики, зокрема в територіальних громадах, де акцент почав зміщуватися від суто адміністративного управління до розвитку партнерських, інклюзивних і інституційно спроможних моделей взаємодії з молоддю. Це, у свою чергу, посилює значення громад як безпосереднього середовища реалізації молодіжної політики [24].

Подальший розвиток цієї політики відображено у Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2021–2025 роки, яка визначає комплекс пріоритетних завдань для всіх суб'єктів молодіжної політики, у тому числі на місцевому рівні. Серед основних орієнтирів програми виокремлюються підвищення рівня компетентностей молоді, зокрема громадянських, розвиток культури волонтерства, активізація участі молодих людей у процесах ухвалення рішень, а також зміцнення соціальної згуртованості шляхом реалізації внутрішніх і міжнародних молодіжних обмінів. Окрім цього, програма передбачає підготовку фахівців, які працюють із молоддю, зокрема в межах ініціативи «Молодіжний працівник», забезпечення функціонування мережі молодіжних центрів, у т.ч. Всеукраїнський молодіжний центр, а також створення сприятливих умов для розвитку інститутів громадянського суспільства та підтримки молодіжних проєктів [12]. Таким чином, програма має комплексний характер і спрямована на всебічний розвиток молодіжного середовища.

Важливим кроком у вдосконаленні нормативного регулювання молодіжної сфери стало впровадження стратегічного планування, що розпочалося у 2013 р. із затвердження Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року Указом Президента України від 27 вересня 2013 року № 532/2013. У цьому документі визначено ключові пріоритети, серед яких забезпечення доступності освіти для молоді, формування культури здорового способу життя, сприяння зайнятості, розв'язання житлових питань, активізація участі молодих людей у суспільно-політичному житті та інтеграція молоді до європейського молодіжного простору [43]. Для територіальних громад ця Стратегія виконувала роль базового орієнтира, який задавав напрям для розроблення та реалізації

локальних програм і планів у сфері соціальної молодіжної політики, забезпечуючи їх узгодженість із загальнодержавними пріоритетами.

Окрему роль у вдосконаленні нормативно-правового регулювання молодіжної сфери відіграло прийняття у 2019 р. Закону України, спрямованого на визнання пластового руху та визначення особливостей державної підтримки скаутських організацій, який акцентує увагу на історичному значенні таких об'єднань у процесах виховання молоді та становлення державності. У цьому нормативному акті закріплено положення щодо забезпечення доступності пластового та скаутського руху для молодих людей, а також визначено правові засади діяльності відповідних організацій, що створює додаткові можливості для розвитку громадянської активності і самоорганізації молоді. Для територіальних громад цей закон має практичне значення, оскільки сприяє формуванню умов для розвитку молодіжних ініціатив і виховання активної громадянської позиції.

Важливим етапом оновлення концептуальних засад молодіжної політики стало затвердження у березні 2021 року Національної молодіжної стратегії до 2030 року, яка визначає сучасне бачення розвитку молодіжної сфери та окреслює ключові пріоритети її реалізації. Основна мета цього стратегічного документа полягає у створенні умов, за яких молодь зможе бути конкурентоспроможною, активно брати участь у суспільному житті та робити усвідомлений внесок у розвиток держави. У Стратегії виокремлено такі пріоритетні напрями, як безпека, здоров'я, спроможність і соціальна інтегрованість молоді, що відображає комплексний підхід до її розвитку. При цьому передбачається тісна взаємодія органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх і соціальних інституцій, а також безпосередня участь молоді у реалізації відповідних заходів.

Суттєве значення для сучасного нормативного забезпечення має Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [44], ухвалений у 2021 році, який визначає базові принципи, цілі, напрями та механізми реалізації політики у цій сфері. У ньому закріплено визначення молоді як соціально-демографічної групи віком від 14 до 35 років, а також окреслено повноваження державних і

місцевих органів влади у сфері молодіжної політики. Увагу приділено участі молоді у процесах прийняття рішень через створення консультативно-дорадчих органів, що функціонують при органах державної влади та місцевого самоврядування. Такі структури покликані забезпечити зворотний зв'язок між молоддю та владою, брати участь у розробленні пропозицій щодо розвитку молодіжної політики та здійснювати моніторинг її ефективності.

Окремим напрямом нормативного регулювання є розвиток молодіжної інфраструктури, що передбачає створення багаторівневої системи молодіжної роботи, яка включає всеукраїнський, регіональний та місцевий рівні. Водночас законодавство передбачає функціонування молодіжних просторів, які можуть створюватися на базі різних установ і організацій та використовуватися для реалізації молодіжних ініціатив, організації дозвілля та розвитку молоді. Органи місцевого самоврядування, у свою чергу, зобов'язані сприяти створенню умов для змістовного дозвілля молоді, популяризації здорового способу життя, розвитку туристичної та спортивної інфраструктури, підтримки молодіжних проєктів і громадських ініціатив. У сукупності це свідчить про комплексний характер нормативного забезпечення соціальної молодіжної політики, яке охоплює як стратегічні, так і практичні аспекти її реалізації.

Правове регулювання соціальної роботи з молодими людьми, які належать до соціально вразливих груп, здійснюється на підставі чинного законодавства України, зокрема законів «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [44], «Про соціальні послуги» [45] та інших актів, що визначають організаційні та змістові засади надання соціальної допомоги. Водночас характерною особливістю сучасної нормативної бази є те, що молодь не виокремлюється як самостійна категорія отримувачів соціальних послуг, натомість застосовується узагальнене поняття осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Такий підхід дає змогу охопити ширший спектр отримувачів соціальної підтримки, проте водночас потребує врахування специфічних потреб молоді як окремої соціально-демографічної групи. При цьому перелік чинників, що можуть призвести до виникнення складних життєвих обставин, закріплений у Законі України «Про соціальні послуги», і

передбачає ситуації, які особа не може подолати самотійно. Найчастіше такі обставини зумовлені станом здоров'я, соціально-економічним становищем або проявами асоціальної поведінки [45].

Додатково нормативне регулювання деталізується у підзаконних актах, зокрема у Порядку організації надання соціальних послуг, затвердженому Кабінетом Міністрів України у 2020 році, який визначає категорії осіб, що перебувають у зоні підвищеного ризику. До таких категорій, зокрема, належать молоді жінки, які мають намір відмовитися від новонародженої дитини, особи з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також молоді люди з особливими освітніми потребами. Окрему групу становлять повнолітні недієздатні особи, які не мають опікуна, що значно ускладнює їхню життєдіяльність і потребує сторонньої підтримки. До переліку також включено осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, учасників бойових дій та ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто проживає на тимчасово окупованих територіях [49]. Усі ці категорії характеризуються підвищеною вразливістю до соціальних ризиків, що зумовлює необхідність надання їм комплексної та своєчасної соціальної допомоги.

В Україні діяльність державних і недержавних інституцій, спрямована на залучення молоді до активної участі в суспільному житті, регулюється Законом України «Про основні засади державної молодіжної політики» [44], який визначає концептуальні засади та інструменти реалізації молодіжної роботи. У законі наголошується, що така діяльність охоплює широкий спектр форм і механізмів взаємодії, спрямованих на включення молоді у суспільні процеси, що можуть здійснюватися як самою молоддю, так і за її участю або в її інтересах, зокрема із застосуванням підходів спільного прийняття рішень.

Відповідно до статті 13 зазначеного Закону, цілями молодіжної роботи є сприяння особистісному розвитку та самореалізації молодих людей, формування у них системи цінностей і компетентностей, розвиток волонтерської діяльності та неформальних молодіжних ініціатив, впровадження програм професійної орієнтації, популяризація здорового способу життя, організація змістовного дозвілля, а також забезпечення підтримки вразливих

категорій молоді, включно з внутрішньо переміщеними особами та молоддю, яка проживає на тимчасово окупованих територіях. Увагу приділено впровадженню інклюзивного підходу, що передбачає рівний доступ кожної особи до молодіжної роботи [44].

Молодіжна робота виступає одним із базових інструментів реалізації державної політики у сфері молоді, що формується на національному рівні, зокрема Міністерством молоді та спорту України, і реалізується на місцевому рівні через діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Її організація передбачає поєднання управлінських і практичних компонентів, що забезпечують як координацію процесів, так і безпосередню роботу з молоддю. До реалізації молодіжної роботи залучаються різноманітні суб'єкти, серед яких державні установи, громадські організації, молодіжні ініціативи, а також представники приватного сектору. Ефективність цієї діяльності значною мірою залежить від узгодженості між адміністративною координацією та практичним втіленням заходів, особливо на рівні територіальних громад, де відбувається безпосередня взаємодія з молоддю. Водночас важливим аспектом є створення умов для активного залучення молодих людей до формування та реалізації політики на місцевому рівні [49].

Законодавство також визначає широке коло суб'єктів, які можуть здійснювати соціальну роботу з молоддю, включаючи як фізичних осіб, так і організації різних форм власності та підпорядкування. До таких суб'єктів належать самі молоді люди, молодіжні громадські організації, інші об'єднання громадян, молодіжні ради, органи учнівського і студентського самоврядування, молодіжні центри, фахівці з молодіжної роботи, благодійні структури та неформальні молодіжні ініціативи. Такий широкий спектр учасників забезпечує багатовекторність і гнучкість молодіжної роботи, а також створює умови для партнерської взаємодії між різними соціальними інститутами. Це сприяє підвищенню ефективності реалізації молодіжної політики та врахуванню різноманітних потреб молодого покоління [44].

Важливим інструментом здійснення соціальної роботи з молоддю є також функціонування молодіжних просторів, які створюються на базі закладів

освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, а також інших установ і організацій незалежно від форми власності. У межах просторів реалізуються різноманітні напрями діяльності, зокрема неформальна освіта, розвиток культурних ініціатив, популяризація здорового способу життя, організація дозвілля та підтримка молодіжних субкультур. Водночас діяльність у цих просторах враховує специфіку установи, на базі якої вони функціонують, що дає змогу адаптувати форми роботи до конкретних потреб молоді.

Отже, нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з молоддю в Україні формує цілісну систему регулювання, яка охоплює як визначення змісту та цілей молодіжної роботи, так і окреслення кола її суб'єктів, форм і механізмів реалізації. Законодавство спрямоване на створення умов для активної участі молоді у суспільному житті, розвитку її потенціалу та забезпечення доступу до соціальних послуг і можливостей самореалізації.

Висновки до розділу 1

1. Соціальна молодіжна політика розглядається як системна діяльність держави, місцевого самоврядування та громадського сектору, спрямована на створення умов для соціалізації, інтеграції та самореалізації молоді, а також на забезпечення її соціального захисту. Сучасні підходи підкреслюють активну роль самої молоді як суб'єкта цієї політики та необхідність комплексного поєднання інституційного, нормативного і діяльнісного аспектів її реалізації.

2. Аналіз законодавчої бази показав, що в Україні сформовано розгалужену систему нормативно-правових актів, які регулюють реалізацію соціальної молодіжної політики на державному та місцевому рівнях. Вона забезпечує правові гарантії, визначає повноваження суб'єктів молодіжної роботи та створює умови для впровадження молодіжної політики в територіальних громадах.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1. Станздійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді

Тернопільська міська територіальна громада є однією з найбільших об'єднаних громад Західної України, адміністративним центром якої виступає Тернопіль, і була сформована у 2018 році в межах процесів децентралізації. За своїми масштабами, чисельністю населення та ресурсним потенціалом вона суттєво перевищує низку інших територіальних громад, що визначає ширші можливості для реалізації соціальної, у тому числі молодіжної політики.

Загальна площа Тернопільської міської територіальної громади становить близько 166,7 км², а чисельність населення перевищує 226 тисяч осіб, що обумовлює високий рівень соціального навантаження та водночас значний людський потенціал [57]. До складу громади входить 11 населених пунктів, серед яких, окрім міста-центру, сільські території, що формує різноманітну соціально-просторову структуру та потребує диференційованих підходів до управління розвитком. До складу громади входять як урбанізовані, так і сільські населені пункти, зокрема Кобзарівка, Курівці, Малашівці, Іванківці, Чернихів, Глядки, Плєсківці, Городище, Носівці та Вертелка, що забезпечує поєднання міського і сільського соціального середовища.

Така територіальна структура створює як додаткові можливості, так і певні виклики у сфері реалізації соціальної політики, зокрема молодіжної, оскільки потребує врахування відмінностей у доступі до ресурсів, інфраструктури та соціальних послуг. Водночас наявність великого адміністративного центру з розвиненою освітньою, культурною та соціальною інфраструктурою сприяє формуванню єдиного соціального простору громади. Це дає змогу забезпечувати більш ефективну координацію діяльності у сфері роботи з молоддю та створювати умови для її активної участі у житті громади.

Функціонування громади базується на діяльності Тернопільської міської ради, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень, координацію розвитку території та впровадження соціальної політики. Важливим інструментом комунікації з мешканцями, у тому числі молоддю, виступають сучасні цифрові сервіси, зокрема вебсайт громади та мобільний застосунок «e-Тернопіль», що забезпечують доступ до адміністративних і соціальних послуг, а також сприяють підвищенню рівня залученості громадян. Використання таких інструментів є свідченням цифровізації управління та орієнтації громади на інноваційні підходи до взаємодії з населенням. Це, у свою чергу, створює додаткові можливості для розвитку молодіжної політики та підвищення її ефективності.

Суттєвим чинником, що визначає ефективність реалізації соціальної молодіжної політики у Тернопільській міській територіальній громаді, є активна діяльність інститутів громадянського суспільства, які формують середовище для залучення молоді до суспільного життя та розвитку її громадянської активності. У громаді функціонує значна кількість громадських організацій різного спрямування, серед яких освітні, культурно-просвітницькі, спортивні, молодіжні, благодійні та екологічні об'єднання, а також ветеранські організації, що відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та соціальної активності населення. Особливої ваги набуває співпраця органів місцевого самоврядування з молодіжними організаціями та ініціативними групами, які реалізують проєкти у сферах неформальної освіти, волонтерства, національно-патріотичного виховання та розвитку молодіжного лідерства. Така взаємодія сприяє створенню партнерської моделі реалізації молодіжної політики, орієнтованої на потреби молоді. Водночас вона підсилює роль громади як простору для самореалізації молодого покоління.

Важливим елементом соціальної інфраструктури громади виступають установи, що забезпечують надання соціальних послуг різним категоріям населення, зокрема молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Діяльність відповідних служб спрямована на реалізацію державної соціальної політики, профілактику соціального неблагополуччя та підтримку сімей і

молодих осіб, які потребують допомоги. Упродовж останніх років значна кількість сімей, у тому числі молодих, охоплюється соціальними послугами, що свідчить про актуальність і затребуваність такої підтримки. Водночас виявлення сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дає змогу своєчасно реагувати на соціальні ризики та запобігати їх загостренню. Така діяльність є інструментом забезпечення соціального благополуччя молоді в громаді.

Згідно з узагальненими соціальними показниками, у громаді наявна значна кількість осіб і сімей, які можуть потребувати соціальної підтримки, зокрема молоді люди з інвалідністю, діти з багатодітних сімей, внутрішньо переміщені особи, діти-сироти, а також сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах. Така структура соціально вразливих груп зумовлює необхідність комплексного підходу до організації соціальної роботи, що передбачає поєднання різних видів допомоги та індивідуалізацію соціальних послуг. Водночас це свідчить про значний обсяг соціального навантаження на громаду, що потребує ефективного управління ресурсами та міжвідомчої координації. У цьому контексті соціальна молодіжна політика виступає як важливий механізм підтримки соціально вразливих категорій молоді.

З метою підвищення якості та доступності соціальних послуг у громаді передбачається подальший розвиток соціальної інфраструктури, зокрема створення спеціалізованих центрів допомоги для осіб, які постраждали від насильства, а також розширення можливостей психологічної підтримки населення. Запровадження таких інституцій, як денні центри соціально-психологічної допомоги та центри психічного здоров'я, сприятиме більш ефективному реагуванню на сучасні соціальні виклики. Важливим напрямом залишається також проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо можливостей отримання соціальних послуг, що дає змогу підвищити рівень обізнаності населення, у тому числі молоді. У сукупності ці заходи сприяють формуванню комплексної системи соціальної підтримки в громаді та підвищенню ефективності соціальної молодіжної політики.

У Тернопільській міській територіальній громаді важливу роль у системі соціального захисту населення відіграють установи, що здійснюють соціальне обслуговування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі молоді та членів їхніх сімей. Зокрема, функціонують спеціалізовані соціальні служби, діяльність яких спрямована на надання допомоги за місцем проживання з метою підтримання життєдіяльності громадян та збереження їх соціальної активності. У структурі таких установ діють підрозділи соціальної допомоги вдома, які забезпечують обслуговування осіб, що частково або повністю втратили здатність до самообслуговування, надаючи їм побутову, медико-соціальну та реабілітаційну підтримку. Робота соціальних працівників, медичного персоналу та фахівців із реабілітації дає змогу забезпечити індивідуалізований підхід до кожного отримувача послуг. Водночас обсяг наданих соціальних послуг щороку залишається значним, що свідчить про високу потребу населення у такому виді підтримки.

Важливим компонентом соціальної інфраструктури громади є також мережа закладів культури, які відіграють значну роль у формуванні духовного, культурного та соціального розвитку молоді. У громаді функціонують численні культурно-мистецькі установи, зокрема будинки культури, бібліотеки, музеї, мистецькі та музичні школи, а також творчі колективи, що забезпечують організацію змістовного дозвілля та сприяють розвитку творчого потенціалу молодого покоління. Ці заклади виступають осередками збереження культурної спадщини, національних традицій та формування громадянської ідентичності. Водночас у сфері культури зберігаються проблеми, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням установ, обмеженістю сучасної інфраструктури та недостатньою кількістю відкритих громадських просторів.

У контексті підвищення якості життя молоді та розвитку соціального середовища громади особливого значення набуває облаштування громадських просторів і створення умов для активної участі мешканців у їх плануванні. У Тернопільській громаді реалізуються ініціативи, спрямовані на оновлення міського середовища, розвиток рекреаційних зон, створення сучасних локацій для відпочинку та соціальної взаємодії. Важливою є також участь

громадськості у процесах прийняття рішень щодо розвитку таких просторів, що відповідає принципам демократичного управління. Упровадження подібних практик сприяє підвищенню якості міського середовища, активізації громадянської участі молоді та створенню сприятливих умов для її самореалізації у межах територіальної громади.

Відповідно до Статуту територіальної громади, органи самоврядування забезпечують створення умов для реальної участі молоді у процесах прийняття рішень, що стосуються розвитку громади та вирішення питань місцевого значення. Такий підхід передбачає не формальне інформування, а активне залучення молодих людей до обговорення актуальних проблем, врахування їх позиції під час ухвалення управлінських рішень, формування середовища для розвитку громадянської відповідальності та ініціативності. Для реалізації цього завдання використовуються різноманітні інструменти, серед яких особливе місце займають молодіжні ради як консультативно-дорадчі органи, органи студентського та учнівського самоврядування, діяльність молодіжних центрів, а також проведення громадських консультацій, обговорень і публічних заходів. Водночас важливою формою участі є залучення молоді до розроблення та реалізації проєктів місцевого розвитку, що сприяє формуванню практичних навичок участі в управлінні громадою.

На рівні Тернопільської міської територіальної громади реалізація соціальної молодіжної політики забезпечується виконавчими органами місцевого самоврядування, зокрема профільними структурними підрозділами, які координують діяльність у сфері культури, молоді та спорту. Їхня діяльність спрямована на впровадження державної політики з урахуванням місцевих потреб, специфіки громади та актуальних запитів молодого покоління. Важливою складовою є стратегічне планування та програмно-цільовий підхід, що дає змогу системно організовувати заходи у молодіжній сфері. При цьому органи місцевого самоврядування виступають не лише як виконавці, але й як ініціатори змін, спрямованих на підвищення якості життя молоді.

Згідно з чинним законодавством, до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики належить розроблення та

впровадження місцевих програм, що враховують положення національних стратегічних документів, а також потреби і запити молоді громади. Важливим напрямом є також забезпечення підготовки та професійного розвитку молодіжних працівників, що сприяє підвищенню якості надання послуг у молодіжній сфері. Увагу приділяють розвитку молодіжної інфраструктури, зокрема створенню та підтримці діяльності молодіжних центрів і просторів, які виступають осередками соціалізації, навчання та самореалізації молоді. Крім того, органи влади сприяють діяльності молодіжних громадських об'єднань, залучають їх до реалізації місцевих програм і надають підтримку, у тому числі фінансову, на конкурсних засадах.

Не менш важливими є повноваження, пов'язані із забезпеченням участі молоді у формуванні політики, що реалізуються через створення молодіжних рад та інших консультативно-дорадчих органів. Такі структури дозволяють молодим людям безпосередньо впливати на процес прийняття рішень, формувати пропозиції щодо розвитку громади та здійснювати громадський контроль за реалізацією програм. Водночас органи самоврядування можуть впроваджувати додаткові механізми підтримки молоді, зокрема розробляти фінансові інструменти для підвищення доступності житла, а також встановлювати премії, стипендії та інші форми заохочення за досягнення у різних сферах діяльності.

Консультативно-дорадчу роль у сфері молодіжної політики на рівні Тернопільської міської територіальної громади виконують спеціалізовані органи, зокрема Молодіжна рада, яка створюється з метою забезпечення реальної участі молоді у формуванні та реалізації місцевої молодіжної політики. Основне призначення такого органу полягає у залученні молодих людей до процесів підготовки нормативно-правових актів, стратегічних документів і програм, а також до здійснення громадського контролю за їх виконанням у молодіжній сфері. До складу Молодіжної ради входять представники різних населених пунктів громади, активна молодь, члени громадських організацій, а також представники органів студентського самоврядування віком від 14 до 35 років, що забезпечує репрезентативність і

врахування різних соціальних позицій молодого покоління. Такий формат сприяє формуванню дієвого механізму зворотного зв'язку між молоддю та органами місцевого самоврядування.

Молодіжна рада у взаємодії з молодіжними центрами та іншими суб'єктами молодіжної роботи виконує широкий спектр функцій, спрямованих на активізацію участі молоді у житті громади. Зокрема, вона сприяє реалізації права молодих людей на участь у процесах прийняття рішень, ініціює проведення консультацій із молоддю, формує пропозиції щодо вдосконалення молодіжної політики та подає їх на розгляд органів місцевого самоврядування. Важливим напрямом діяльності є також розроблення рекомендацій щодо визначення пріоритетів розвитку молодіжної сфери спільно з громадськими організаціями та іншими інституціями.

Крім того, Молодіжна рада бере активну участь у процесах аналізу та оцінювання ефективності реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, здійснюючи моніторинг відповідних програм і заходів. Вона долучається до підготовки проєктів нормативно-правових актів, що регулюють молодіжну сферу, а також може здійснювати громадську експертизу використання бюджетних коштів, спрямованих на реалізацію молодіжних ініціатив. Це сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, а також формує у молоді навички громадянської участі та контролю. У такий спосіб Молодіжна рада виступає не лише дорадчим органом, а й важливим елементом демократичного врядування на рівні територіальної громади.

Порядок формування, організація діяльності та основні принципи функціонування Молодіжної ради визначаються нормативно-правовими актами, зокрема типовим положенням про молодіжні консультативно-дорадчі органи місцевого рівня, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Це забезпечує уніфікованість підходів до створення таких органів у різних громадах, а також визначає їх статус, повноваження та механізми взаємодії з органами місцевого самоврядування. У результаті Молодіжна рада громади виступає важливим інституційним інструментом реалізації принципу участі

молоді, сприяючи розвитку партнерських відносин між владою та молодим поколінням.

Напрями роботи Молодіжної ради формуються відповідно до потреб та інтересів молодих людей громади (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Напрями діяльності Молодіжної ради [57]

Напрями діяльності	Форми та інструменти реалізації
Формування активної громадянської позиції та розвиток лідерського потенціалу молоді	організація освітніх заходів неформального характеру (тренінгові програми, навчальні зустрічі, практичні воркшопи, ознайомчі поїздки); підтримка ініціатив молоді через реалізацію проєктів; проведення тематичних таборів
Національно-патріотичне виховання молоді	проведення заходів, спрямованих на формування національної свідомості; організація культурно-історичних подій; участь у патріотичних акціях та програмах
Популяризація здорового способу життя	організація інформаційних кампаній щодо збереження здоров'я; проведення спортивних заходів та активностей; просвітницька робота з профілактики шкідливих звичок
Сприяння творчому самовираженню обдарованої молоді	функціонування творчих об'єднань та клубів за інтересами; проведення конкурсів і фестивалів; реалізація молодіжних креативних ініціатив; надання грантової підтримки
Підтримка професійного самовизначення та зайнятості молоді	здійснення профорієнтаційної діяльності; залучення до тимчасових та громадських робіт; проведення навчальних заходів з фінансової, економічної та підприємницької грамотності; розвиток підприємницьких компетентностей; організація стажувань
Активізація громадської участі молоді	налагодження співпраці з громадськими організаціями; залучення молоді до волонтерських ініціатив; надання організаційної та ресурсної підтримки молодіжним об'єднанням
Організація змістовного дозвілля	проведення культурно-мистецьких та розважальних заходів; реалізація дозвіллевих молодіжних проєктів
Інформаційно-просвітницька діяльність	проведення соціологічних опитувань і моніторингів; аналіз та впровадження кращих практик молодіжної роботи; організація інформаційних кампаній; розроблення та поширення інформаційних матеріалів; адміністрування онлайн-ресурсів центру

Проведені на рівні Тернопільської міської територіальної громади соціологічні дослідження, ініційовані молодіжними інституціями та органами місцевого самоврядування, дозволяють окреслити коло актуальних проблем, які безпосередньо впливають на ефективність реалізації соціальної молодіжної політики. Отримані результати свідчать, що серед індивідуально значущих труднощів молодь найчастіше відзначає обмежені можливості для

самореалізації та розвитку, складність професійного самовизначення, дефіцит часу, пов'язаний із навчальним навантаженням, а також нестачу фінансових ресурсів. Водночас фіксується поширення емоційного напруження, зниження психологічного благополуччя, що проявляється у пригніченості, тривожності та загальному погіршенні настрою. Сукупність цих чинників формує складний соціально-психологічний фон, який ускладнює процес соціалізації молодого покоління.

Якщо розглядати проблематику на рівні молодіжного середовища громади загалом, то серед найбільш поширених викликів виокремлюються поширення шкідливих звичок, зокрема тютюнопаління та вживання алкоголю, недостатня кількість місць для змістовного дозвілля, а також обмежені можливості для активного відпочинку і занять спортом. Крім того, молодь акцентує увагу на таких соціально-економічних проблемах, як безробіття, низький рівень заробітної плати та загальна економічна нестабільність. Важливим аспектом є також низький рівень громадянської активності частини молоді, що проявляється у байдужості до суспільних процесів. Окремо варто відзначити інфраструктурні труднощі, зокрема проблеми транспортного сполучення, незадовільний стан доріг та недостатній розвиток міського середовища.

Узагальнення результатів досліджень дає змогу систематизувати проблеми молоді у двох взаємопов'язаних площинах – особистісній та соціально-територіальній. До першої належать фінансові труднощі, проблеми зі здоров'ям, обмежені можливості самореалізації, труднощі працевлаштування, нестача житла, а також виклики, пов'язані з психічним здоров'ям, включаючи депресивні стани, залежність від цифрових технологій і негативний інформаційний вплив. У другій площині домінують проблеми функціонування громади як соціального середовища, серед яких – екологічні загрози, зокрема забруднення довкілля, недостатній розвиток інфраструктури для відпочинку, високі ціни, низька якість медичних послуг і загальний рівень соціально-економічного розвитку. Такий комплекс проблем вимагає системного підходу до їх вирішення.

Охарактеризуємо результати проведеного нами SWOT-аналізу стану здійснення соціальної молодіжної політики в Тернопільській міській територіальній громаді (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**SWOT-аналіз стану здійснення соціальної молодіжної політики
в Тернопільській міській територіальній громаді**

Сильні сторони	Слабкі сторони
Наявність нормативно-правової бази, що регламентує молодіжну політику на державному та місцевому рівнях	Обмежене фінансове забезпечення молодіжних програм і проєктів
Функціонування органів місцевого самоврядування та профільних структур, відповідальних за молодіжну політику	Недостатній рівень розвитку молодіжної інфраструктури, особливо у сільських територіях
Діяльність молодіжних рад, молодіжних центрів та громадських організацій	Формальний характер участі молоді у процесах прийняття рішень
Наявність соціальних служб і фахівців, що працюють із молоддю	Недостатній рівень координації між суб'єктами молодіжної політики
Поступове впровадження сучасних підходів (молодіжна участь, неформальна освіта)	Низький рівень поінформованості молоді про можливості участі та підтримки
Використання цифрових інструментів і сервісів для взаємодії з молоддю	Недостатній рівень професійної підготовки частини фахівців молодіжної роботи
Можливості	Загрози
Подальший розвиток децентралізації та розширення повноважень громад	Соціально-економічна нестабільність, що обмежує ресурси громади
Залучення міжнародних програм, грантів і донорської підтримки	Відтік молоді з громади (міграція, урбанізація)
Розвиток молодіжних центрів і просторів як осередків активності	Поширення соціальних ризиків (безробіття, девіантна поведінка)
Розширення участі молоді у прийнятті рішень і громадському житті	Пасивність частини молоді та низький рівень громадянської активності
Впровадження цифрових технологій у молодіжній політиці	Недостатня адаптація політики до реальних потреб молоді
Розвиток міжсекторального партнерства (влада – громада – бізнес)	Фрагментарність політики та відсутність системного підходу

Проведений SWOT-аналіз стану соціальної молодіжної політики в Тернопільській міській територіальній громаді дає змогу констатувати наявність інституційної та організаційної бази, яка створює сприятливі передумови для її реалізації. До сильних сторін громади належить розвинена система місцевого самоврядування, функціонування профільних структур і підрозділів, діяльність молодіжних центрів, молодіжних рад та громадських організацій, що активно залучають молодь до суспільного життя. Важливим є

також наявність освітнього та культурного потенціалу, який забезпечує широкі можливості для розвитку молоді, а також використання цифрових сервісів, що підвищують рівень комунікації між владою і молодим поколінням. Сукупність цих чинників свідчить про високий рівень ресурсного забезпечення громади, який є значно вищим порівняно з менш урбанізованими територіями.

Разом із тим аналіз слабких сторін засвідчує наявність низки системних проблем, що стримують ефективність реалізації молодіжної політики навіть у відносно ресурсно забезпеченій громаді. Зокрема, спостерігається недостатній рівень координації між різними суб'єктами молодіжної роботи, що призводить до дублювання функцій або фрагментарності заходів. Важливою проблемою є також обмеженість фінансових ресурсів у контексті масштабності громади, що не дає змогу повною мірою задовольнити потреби молоді. Часто участь молоді у процесах прийняття рішень має формальний характер, що знижує рівень її мотивації до громадської активності. Крім того, частина молоді залишається недостатньо поінформованою про наявні можливості участі та підтримки, що обмежує ефективність реалізації навіть наявних програм.

У площині можливостей Тернопільська громада має значний потенціал для подальшого розвитку соціальної молодіжної політики, зумовлений як ресурсами, так і зовнішніми чинниками. Зокрема, процеси децентралізації створюють умови для розширення повноважень місцевого самоврядування та більш гнучкого реагування на потреби молоді. Важливим є також можливість залучення міжнародної технічної допомоги, грантових програм та донорських ресурсів, що дає змогу розширити фінансову базу молодіжної політики. Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для комунікації, участі та інформування молоді. Крім того, активізація в громаді громадського сектору та розвиток міжсекторального партнерства створюють достатні передумови для реалізації інноваційних молодіжних проєктів. У результаті громада має потенціал для переходу до більш інтегративної моделі молодіжної політики.

Водночас існує низка загроз, які можуть негативно впливати на розвиток молодіжної політики в громаді та знижувати її ефективність. Серед них

особливої уваги заслуговує соціально-економічна нестабільність, яка обмежує фінансові можливості громади та зменшує доступ молоді до ресурсів. Важливою проблемою є також міграція молоді до більших міст або за кордон у пошуках кращих можливостей для самореалізації, що призводить до втрати людського потенціалу. Поширення соціальних ризиків, таких як безробіття, девіантна поведінка та зниження рівня психічного благополуччя, також ускладнює реалізацію молодіжної політики. Крім того, недостатня адаптація політики до змін у молодіжному середовищі може призвести до втрати її актуальності.

Отже, SWOT-аналіз стану здійснення соціальної молодіжної політики в Тернопільській міській територіальній громаді свідчить про наявність значного потенціалу для її розвитку за умови подолання існуючих обмежень і врахування сучасних викликів. Сильні сторони громади створюють основу для ефективної реалізації молодіжної політики, однак слабкі сторони вимагають удосконалення механізмів управління, координації та комунікації. Використання наявних можливостей дає змогу підвищити рівень інноваційності та ресурсного забезпечення політики, тоді як своєчасне реагування на загрози є необхідною умовою її стабільності. У цьому контексті важливого значення набуває комплексний підхід до розвитку молодіжної політики, орієнтований на поєднання підтримки та розвитку молоді, активізацію її участі та забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

2.2. Прикладні напрями здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді

Прикладні напрями здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді відображають форми та механізми її практичної реалізації, що спрямовані на задоволення актуальних потреб молоді та створення умов для її всебічного розвитку. Такі напрями охоплюють підтримку освіти і професійного становлення, розвиток молодіжної інфраструктури, сприяння зайнятості, організацію змістовного дозвілля, розвиток громадянської

активності та волонтерства, а також забезпечення соціального захисту вразливих категорій молоді. Особливого значення набуває їх адаптація до специфіки територіальної громади, що передбачає врахування її ресурсного потенціалу, соціально-економічних умов та запитів молодого покоління.

У науковому дискурсі узагальнення міжнародного досвіду організації соціальної роботи з молоддю здійснюється через виокремлення двох базових моделей – інтегративної та дефіцитарної, які відображають різні підходи до визначення цілей і змісту цієї діяльності. Інтегративна модель ґрунтується на широкому розумінні соціальної роботи та орієнтована на створення умов для повноцінного соціального становлення молоді, її активної участі у суспільному житті та реалізації потенціалу. Натомість дефіцитарна модель зосереджується передусім на підтримці соціально вразливих груп і подоланні негативних наслідків складних життєвих обставин. Враховуючи значні ресурсні вимоги інтегративного підходу, у країнах із ринковою економікою, зокрема в Україні, тривалий час переважав саме дефіцитарний тип соціальної роботи. Водночас упродовж останнього десятиліття спостерігається поступове впровадження елементів інтегративної моделі, що проявляється у розвитку молодіжної політики та активізації молодіжної роботи на рівні територіальних громад [1].

У сучасних умовах соціальна робота з молоддю реалізується у двох взаємодоповнюючих напрямках, які забезпечують як підтримку, так і розвиток молодого покоління. Перший напрям пов'язаний із наданням допомоги соціально вразливим категоріям молоді та включає широкий спектр соціальних послуг, спрямованих на подолання складних життєвих обставин, підтримку у сфері освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом, а також створення умов для інклюзивного навчання і соціальної інтеграції. Другий напрям орієнтований на розвиток потенціалу молоді та передбачає діяльність соціальних інституцій, спрямовану на формування сприятливого середовища для її самореалізації. У межах цього підходу реалізуються освітні, культурні та соціальні ініціативи, підтримуються молодіжні об'єднання, розвивається волонтерство та інші форми громадянської активності. Поєднання вказаних двох напрямів забезпечує комплексний характер соціальної молодіжної політики та її

орієнтацію як на подолання проблем, так і на розвиток можливостей молоді [48].

Одним із важливих прикладних напрямів соціальної роботи з молоддю є надання соціальної допомоги, організація соціальних послуг, а також здійснення профілактичної та реабілітаційної діяльності, спрямованої на подолання життєвих труднощів молодих людей. У центрі цієї роботи перебуває не лише безпосереднє вирішення проблем, але й формування у молоді здатності самостійно долати складні життєві ситуації, адаптуватися до динамічних соціально-економічних умов, розвивати навички автономного життя та брати активну участь у громадському житті. Такий підхід орієнтований на підвищення рівня соціальної компетентності молодого покоління і зміцнення його соціальної стійкості. Водночас він передбачає поєднання підтримувальних і розвивальних функцій соціальної роботи, що забезпечує її комплексний характер [60].

Суб'єктами реалізації цього напрямку виступає система соціальних служб, яка охоплює як державні, так і недержавні організації, спеціалізовані установи та фахівців соціальної сфери. Їх діяльність спрямована на забезпечення соціального захисту молоді, підтримку її ініціатив та надання різноманітних видів допомоги, зокрема соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної, а також консультаційної підтримки. Важливою особливістю є різноманіття форм надання послуг, які можуть здійснюватися як у контакті з отримувачами, так і дистанційно, а також у стаціонарних або комплексних форматах, що дає змогу враховувати індивідуальні потреби молодих людей та забезпечувати доступність допомоги для різних категорій молоді.

Важливим компонентом молодіжної соціальної роботи є також профілактична діяльність і впровадження програм реабілітації, спрямованих на попередження негативних соціальних явищ та відновлення соціального функціонування молоді. У межах цього напрямку здійснюються заходи, спрямовані на подолання девіантної поведінки, формування здорового способу життя, зміцнення психічного і фізичного здоров'я, а також створення безпечного соціального середовища. Реабілітаційні програми передбачають

відновлення соціальних зв'язків, психологічного стану та здатності до повноцінної життєдіяльності, зокрема для молоді, яка зазнала насильства, жорстокого поводження або опинилася в кризових ситуаціях [29].

Окрім внутрішніх напрямів діяльності, важливе значення має розвиток міжнародного співробітництва та впровадження кращих світових практик у сфері соціальної підтримки молоді. У цьому контексті здійснюється обмін досвідом, адаптація ефективних моделей соціальної роботи, а також налагоджується взаємодія між різними суб'єктами – органами місцевого самоврядування, установами, підприємствами, громадськими організаціями та окремими ініціативними групами. Така співпраця сприяє підвищенню якості соціальних послуг, розширенню можливостей підтримки молоді та розвитку її громадянської активності. У результаті формується цілісна система соціальної молодіжної роботи в громаді, що поєднує локальні та міжнародні ресурси для ефективного вирішення проблем молодого покоління [48].

Ефективність реалізації соціальної молодіжної політики в умовах децентралізації значною мірою залежить від наявності належного кадрового потенціалу, достатнього фінансового забезпечення, розвитку сучасної молодіжної інфраструктури, а також від реального залучення молоді до процесів підготовки, ухвалення та контролю виконання управлінських рішень. Результати досліджень свідчать про неоднозначне сприйняття децентралізаційних процесів молоддю: хоча більше половини опитаних позитивно оцінюють ці зміни, значна частина не відчуває їх безпосереднього впливу на власні можливості та умови життя. Це вказує на наявність розриву між інституційними трансформаціями та реальними змінами у молодіжному середовищі. Водночас серед затребуваних напрямів молодіжної політики на місцевому рівні виокремлюються підтримка талановитої молоді, розвиток здорового способу життя, забезпечення житлом та формування сучасної інфраструктури для молоді [53].

На регіональному рівні реалізація молодіжної політики відбувається у контексті впровадження національних стратегій і програм, зокрема тих, що визначені у державних цільових програмах, але водночас передбачає адаптацію

цих підходів до місцевих умов і потреб. У цьому зв'язку важливим інструментом виступають регіональні програми, які дозволяють конкретизувати напрями діяльності з урахуванням соціально-економічної специфіки територій. Значну роль відіграють консультативно-дорадчі органи, зокрема громадські ради при обласних державних адміністраціях, у межах яких можуть функціонувати спеціалізовані комітети з питань молоді. Такі платформи забезпечують можливість для обміну досвідом, узгодження позицій різних суб'єктів та вироблення стратегічних орієнтирів розвитку молодіжної політики [59].

В умовах децентралізації відбувається суттєва трансформація підходів до організації молодіжної політики, що проявляється у зміщенні акценту від централізованого управління до розвитку місцевого самоврядування та підвищення ролі громадської участі. Особливого значення набуває перехід від традиційної моделі «роботи з молоддю» до сучасного підходу, орієнтованого на «участь молоді», що передбачає її активне включення у всі етапи політичного процесу. До реалізації молодіжної політики залучається широкий спектр суб'єктів, серед яких заклади освіти, культури, спорту, центри зайнятості, органи влади, громадські організації, міжнародні інституції та бізнес-структури. Чинником ефективності такої взаємодії постає наявність міжсекторального координаційного механізму, який забезпечує узгодженість дій усіх учасників. При цьому важливо, щоб молодь залишалася у центрі уваги як ключовий суб'єкт розвитку громади, особливо під час визначення її стратегічних пріоритетів.

Місцевий рівень реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації характеризується посиленням ролі територіальних громад, що зумовлює зростання їх відповідальності за формування та впровадження ефективних механізмів роботи з молоддю. У таких умовах відбувається переосмислення наявних ресурсів громади, уточнення функцій важливих суб'єктів молодіжної політики та адаптація управлінських підходів до конкретних соціально-економічних умов. Водночас можливості різних громад є нерівномірними, що пов'язано з відмінностями у рівні їх ресурсного забезпечення та розвитку

інфраструктури. Як правило, громади з адміністративними центрами у містах мають більш розвинену матеріально-технічну базу та кадровий потенціал, тоді як у менш урбанізованих громадах постає проблема нестачі інфраструктури та необхідності оптимального використання наявних ресурсів гуманітарної сфери. Це обумовлює потребу у визначенні ефективних суб'єктів молодіжної роботи, формуванні умов їх взаємодії та розвитку мережі молодіжних центрів [32].

З урахуванням зазначених викликів на державному рівні запропоновано структурно-функціональну модель реалізації молодіжної політики у територіальних громадах, яка базується на принципах міжсекторальної взаємодії та координації діяльності різних суб'єктів. Така модель передбачає інтеграцію стратегічних напрямів державної політики з особливостями конкретної громади, що визначаються її типом, ресурсами та потребами молоді. Важливою її рисою є поєднання різних сфер життєдіяльності молоді, зокрема освіти, зайнятості, культурного розвитку, соціального захисту та інших напрямів, що забезпечує комплексний підхід до реалізації молодіжної політики.

Запропонований підхід відображає перехід від традиційної моделі «роботи з молоддю» до сучасної концепції «молодіжної участі», яка передбачає активне включення молодих людей у процеси прийняття рішень і розвитку громади. У цьому контексті важливого значення набуває міжсекторальна взаємодія органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх і соціальних установ, бізнесу та інших заінтересованих сторін. Для забезпечення ефективності реалізації молодіжної політики на місцевому рівні необхідно передбачити розвиток інфраструктури, включаючи організаційне та фінансове забезпечення, підтримку діяльності молодіжних центрів і професійних кадрів, сприяння розвитку громадянського суспільства, а також впровадження системи оцінювання результативності молодіжної роботи. Важливим є також створення умов для реальної участі молоді у житті громади та здійснення громадського контролю за реалізацією молодіжної політики, що забезпечує її відкритість, прозорість і відповідність потребам молодого покоління [30].

На сучасному етапі розвитку територіальних громад особливого значення набуває не лише координація діяльності у сфері молодіжної політики, але й забезпечення реальної участі молоді у суспільному житті громади. Результати досліджень свідчать, що молоде покоління володіє значним потенціалом для активної участі у процесах місцевого розвитку, однак його реалізація залежить від створення відповідних організаційних і соціальних умов. Важливим початковим етапом ефективної молодіжної роботи є визначення кількісних, вікових і соціальних характеристик молоді як цільової групи, а також системна оцінка її потреб, що дає змогу інтегрувати молодіжну політику у стратегію розвитку громади як окремий пріоритетний напрям.

Водночас важливою умовою реалізації молодіжної політики є її належне фінансове забезпечення, яке повинно базуватися на реальних потребах молоді та стратегічних цілях громади. Доцільним є поєднання бюджетних ресурсів із додатковими джерелами фінансування, зокрема донорською підтримкою та залученням соціально відповідального бізнесу. Вказане дає змогу розширити можливості реалізації молодіжних ініціатив і забезпечити їх стійкість. Особливого значення набуває також ефективне використання наявних ресурсів громади, особливо в умовах обмеженого фінансування [49].

Ключовим елементом прикладної реалізації молодіжної політики виступає розвиток молодіжної інфраструктури, що передбачає створення та підтримку молодіжних центрів і просторів, а також впровадження діяльності кваліфікованих молодіжних працівників. Такі центри можуть функціонувати на базі різних установ – закладів освіти, культури, спорту, соціальних служб чи інших об'єктів, що дає змогу максимально ефективно використовувати наявну інфраструктуру громади. Водночас практика свідчить, що найбільш ефективною є діяльність центрів, розміщених у спеціально облаштованих приміщеннях, доступних і привабливих для молоді [59].

Важливо враховувати, що молодіжні центри та простори виступають осередками соціальної активності, самореалізації та комунікації молоді, забезпечуючи умови для розвитку громадянської участі та формування активної позиції молодого покоління. До основних напрямів їх діяльності

належать підтримка молодіжних ініціатив, організація освітніх і культурних заходів, підготовка молодіжних працівників, створення інформаційно-методичних ресурсів, а також проведення комунікаційних кампаній, спрямованих на залучення молоді до суспільного життя. Важливою складовою є також формування консультативно-дорадчих органів, зокрема молодіжних рад, які забезпечують участь молоді у прийнятті рішень на місцевому рівні.

Важливою складовою впровадження моделі реалізації молодіжної політики на рівні територіальних громад є формування ефективної системи збору, аналізу та реагування на потреби молоді, а також підтримки її ініціатив. Такі запити формуються у процесі взаємодії виконавчих органів місцевого самоврядування з громадськістю, зокрема за участю молодіжних рад та інших представницьких структур. Залежно від ресурсного потенціалу громади частина ініціатив може реалізовуватися безпосередньо на місцевому рівні, тоді як більш складні або ресурсозатратні проєкти потребують передачі на регіональний рівень для подальшого опрацювання. Важливо, щоб цей процес був чітко регламентованим і забезпечував прозорість прийняття рішень, що сприяє підвищенню довіри молоді до органів влади [3].

Координацію інформаційних потоків у межах такої системи доцільно покладати на спеціалізовані структурні підрозділи регіонального рівня, які виконують функції інформаційно-комунікаційних центрів. Вони забезпечують збір і узагальнення даних від різних установ, зокрема центрів зайнятості, закладів освіти, культури та інших суб'єктів молодіжної роботи, а також здійснюють обмін інформацією з центральними органами виконавчої влади. Така система дає змогу забезпечити узгодженість дій між різними рівнями управління та підвищити ефективність реалізації молодіжної політики. При цьому особливої підтримки з боку регіональних структур потребують невеликі громади, які мають обмежені ресурси, тоді як більш розвинені міські громади, зокрема Тернопільська, зазвичай володіють достатнім потенціалом для самостійної реалізації більшості напрямів молодіжної політики [5].

Практика реалізації молодіжної політики засвідчує, що ефективними є комплексні заходи та проєкти, які поєднують різні організаційні форми роботи

з молоддю. У цьому контексті важливими орієнтирами виступають інформування, навчання, активізація молодіжної участі, забезпечення умов для розвитку та надання допомоги. Інформаційний напрям передбачає поширення актуальної та корисної для молоді інформації з використанням сучасних комунікаційних засобів, що сприяє підвищенню обізнаності та соціальної активності. Освітній компонент забезпечує формування нових знань і навичок, необхідних як для особистісного розвитку, так і для професійної реалізації молодих людей.

Важливим аспектом є також розвиток молодіжної активності, що передбачає створення умов для участі молоді у вирішенні як власних проблем, так і питань розвитку громади, залучення її до реалізації проєктів, діяльності установ і організацій. Поряд із цим значна увага приділяється забезпеченню ресурсної бази молодіжної політики, включаючи кадрове, фінансове, інституційне та методичне забезпечення. Окремим напрямом залишається надання допомоги молодим людям, які не можуть самотійно подолати складні життєві обставини, що передбачає використання різних форм соціальної підтримки. У сукупності ці напрями формують цілісну систему прикладної реалізації соціальної молодіжної політики в територіальній громаді [8].

Для ефективного здійснення соціальної молодіжної політики в громаді формується система соціальних служб, у межах якої працюють фахівці різного професійного рівня, що забезпечують надання соціальних послуг і підтримку молоді, зокрема тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Відповідно до законодавства України, важливими суб'єктами цієї діяльності є соціальний менеджер, фахівець із соціальної роботи та соціальний працівник, кожен з яких виконує специфічні функції у загальній системі соціальної підтримки. Така професійна диференціація дає змогу забезпечити комплексний підхід до організації соціальної роботи, поєднуючи управлінські, організаційні та практичні аспекти діяльності. Водночас це сприяє підвищенню якості надання соціальних послуг і більш ефективному реагуванню на потреби молоді.

Згідно з професійними стандартами, діяльність соціального менеджера спрямована на стратегічний рівень організації соціальної роботи, що включає

планування, координацію, моніторинг та оцінювання потреб у соціальних послугах у громаді. Саме він визначає пріоритети розвитку соціальної сфери, формує пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки та забезпечує узгодженість дій різних суб'єктів. Його рекомендації враховуються органами місцевого самоврядування та є орієнтиром для діяльності інших фахівців соціальної сфери. Відтак соціальний менеджер є важливою ланкою у забезпеченні функціонування системи соціальних послуг на рівні громади [29].

Фахівець із соціальної роботи виконує переважно організаційно-практичні функції, забезпечуючи безпосереднє надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Його діяльність спрямована на підтримку молоді, яка потребує допомоги у подоланні життєвих труднощів, зокрема у сфері здоров'я, соціальної адаптації та інтеграції. Водночас соціальний працівник здійснює безпосередню роботу з отримувачами послуг, реалізуючи заходи профілактики, допомоги та супроводу, спрямовані на зменшення негативного впливу складних життєвих обставин.

Окрім професійних працівників, до надання соціальних послуг активно залучаються представники недержавного сектору, зокрема волонтери, громадські, благодійні та релігійні організації, а також інші суб'єкти, що здійснюють соціальну діяльність. Така взаємодія дає змогу розширити можливості соціальної підтримки молоді, забезпечити її доступність та підвищити ефективність соціальної роботи. Водночас діяльність недержавних надавачів соціальних послуг регламентується відповідними нормативно-правовими актами, що визначають критерії їх функціонування та гарантують якість надання допомоги. У сукупності це формує систему соціальної підтримки молоді, яка поєднує ресурси державного і громадського секторів [34].

Прикладні напрями здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді узагальнено у табл. 2.3.

**Прикладні напрями здійснення соціальної молодіжної
політики в територіальній громаді**

Суб'єкт соціальної роботи	Основна мета діяльності	Ключові функції	Рівень впливу
Соціальний менеджер	Організація та управління системою соціальної роботи в громаді	Планування, координація, моніторинг, оцінка потреб, розробка рекомендацій	Стратегічний
Фахівець із соціальної роботи	Надання соціальних послуг і допомоги особам у складних життєвих обставинах	Організація соціальної допомоги, соціальний супровід, підтримка адаптації	Організаційно-практичний
Соціальний працівник	Безпосередня допомога отримувачам соціальних послуг	Профілактика, підтримка, догляд, вирішення повсякденних проблем	Практичний
Волонтери	Додаткова підтримка молоді та соціально вразливих груп	Участь у соціальних проєктах, допомога у наданні послуг	Допоміжний
Громадські та благодійні організації	Розширення можливостей соціальної підтримки	Реалізація програм, надання допомоги, залучення ресурсів	Партнерський
Інші надавачі соціальних послуг (приватні, релігійні тощо)	Забезпечення альтернативних форм соціальної допомоги	Надання спеціалізованих послуг, підтримка окремих категорій	Додатковий

Отже, здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді значною мірою залежить від функціонування професійно організованої системи соціальних служб, у якій чітко розмежовані ролі соціального менеджера, фахівця із соціальної роботи та соціального працівника. Така система забезпечує як стратегічне планування і координацію, так і безпосереднє надання соціальних послуг молоді, особливо вразливим її категоріям. Водночас важливим є залучення до цієї діяльності недержавного сектору, що сприяє розширенню ресурсної бази та підвищенню доступності допомоги.

2.3. Рекомендації фахівцям соціальної сфери з удосконалення молодіжної політики в територіальній громаді

В умовах трансформації соціально-економічного середовища, зростання ролі місцевого самоврядування та підвищення значущості громадянської участі молоді актуальності набуває формування ефективних механізмів підтримки, розвитку та інтеграції молодого покоління у життя громади. Водночас аналіз стану реалізації молодіжної політики засвідчує наявність проблем, пов'язаних із обмеженістю ресурсів, недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, слабкою координацією між суб'єктами молодіжної роботи та недостатнім рівнем залучення молоді до процесів прийняття рішень. Це зумовлює необхідність розроблення системи науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності молодіжної політики на рівні територіальної громади.

Наведемо рекомендації фахівцям соціальної сфери з удосконалення молодіжної політики в територіальній громаді.

Першочерговою рекомендацією з удосконалення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді є системне впровадження сучасних технологій соціальної роботи з молоддю, які мають охоплювати всі ключові сфери її життєдіяльності та забезпечувати цілісний підхід до її розвитку. У сучасних умовах децентралізації особливого значення набуває інтеграція освітніх, соціальних, культурних та економічних інструментів у єдину систему підтримки молоді, що дає змогу забезпечити її ефективну соціалізацію. Водночас технології соціальної роботи мають бути гнучкими, адаптивними до змін середовища та орієнтованими на конкретні потреби молоді певної громади. Не менш важливим є регулярне оцінювання результативності таких технологій із використанням кількісних і якісних показників, що дає змогу своєчасно коригувати напрями діяльності. Особливу увагу слід приділяти впровадженню інноваційних підходів, зокрема цифрових платформ, проєктного менеджменту та неформальної освіти, які підвищують ефективність взаємодії з молоддю.

Другою важливою рекомендацією є посилення ролі молоді як активного суб'єкта формування і реалізації молодіжної політики, що передбачає її

включення у всі етапи управлінського процесу – від виявлення потреб до оцінювання результатів. Важливо забезпечити функціонування ефективних механізмів молодіжної участі – молодіжних рад, форумів, консультативних органів та інших форм представництва. Водночас необхідно створювати умови для розвитку ініціативності молоді, стимулювати її до участі у громадському житті та підтримувати її проєктну активність.

Третьою рекомендацією є впровадження інноваційних і ефективних технологій соціальної роботи, спрямованих на розвиток потенціалу молоді, її інтеграцію у соціальне середовище та формування активної громадянської позиції. Зокрема, йдеться про використання інтерактивних методів навчання, тренінгових програм, менторства, соціального проєктування та інших сучасних форм роботи. Такі технології дозволяють не лише передавати знання, але й формувати практичні навички, необхідні для успішної соціальної адаптації. -

Четвертою рекомендацією є забезпечення ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування та молоддю через створення відкритих і доступних механізмів комунікації. Така взаємодія має базуватися на принципах партнерства, довіри та взаємної відповідальності, що сприятиме більш повному врахуванню інтересів молоді при прийнятті управлінських рішень. Важливою складовою є розвиток інституцій молодіжного представництва, а також забезпечення доступу молоді до інформації та ресурсів.

П'ятою рекомендацією є розвиток молодіжної інфраструктури як матеріальної основи реалізації молодіжної політики, що включає створення та модернізацію відповідних установ і просторів. До таких елементів належать молодіжні центри, заклади позашкільної освіти, культурні та спортивні установи, а також інші об'єкти, що забезпечують можливості для розвитку молоді. Важливо, щоб ці інституції були доступними, сучасними та орієнтованими на потреби молодого покоління. Водночас необхідно забезпечити їх належне фінансування та кадрове забезпечення.

Шостою рекомендацією є розвиток міжсекторального партнерства між органами влади, громадськими організаціями, бізнесом і іншими суб'єктами молодіжної роботи. Така взаємодія дає змогу об'єднати ресурси та забезпечити

комплексний підхід до вирішення проблем молоді. Важливо створювати умови для активної участі всіх зацікавлених сторін у реалізації молодіжної політики. Значення набуває залучення бізнесу як джерела фінансової підтримки та інновацій. У результаті формується ефективна система співпраці, що підвищує якість соціальних послуг, що забезпечує сталість розвитку молодіжної сфери.

Сьомою рекомендацією є запровадження системного підходу до планування молодіжної політики, який має базуватися на результатах комплексного аналізу потреб молоді, соціально-економічних характеристик громади та прогнозуванні її розвитку. Такий підхід передбачає регулярне проведення соціологічних досліджень, моніторинг молодіжного середовища та створення аналітичної бази для прийняття управлінських рішень. Важливо, щоб планування молодіжної політики було інтегроване у загальну стратегію розвитку громади, а не здійснювалося ізольовано. Крім того, необхідно забезпечити участь молоді у процесах планування, що сприятиме підвищенню релевантності прийнятих рішень. Системність і наукова обґрунтованість планування дозволяють уникнути фрагментарності у реалізації політики. У результаті формується стратегічно орієнтована модель розвитку молодіжної сфери .

Восьмою рекомендацією є активізація волонтерської діяльності як важливого інструменту соціалізації молоді, формування її громадянської відповідальності та набуття практичних навичок участі у суспільному житті. Волонтерство сприяє розвитку солідарності, емпатії та здатності до співпраці, що є важливими характеристиками сучасного громадянина. У цьому контексті доцільно створювати умови для розвитку волонтерських ініціатив, підтримувати молодіжні волонтерські проекти та забезпечувати їх інституційну підтримку. Важливо також інтегрувати волонтерську діяльність у систему неформальної освіти. Такий підхід дає змогу поєднати розвиток особистості з вирішенням соціально значущих проблем. У результаті волонтерство стає ефективним інструментом реалізації молодіжної політики.

Дев'ятою рекомендацією є підвищення професійного рівня фахівців соціальної сфери, які працюють з молоддю, шляхом їх системного навчання,

перепідготовки та підвищення кваліфікації. Особливого значення набуває участь у спеціалізованих програмах, таких як «Молодіжний працівник», що забезпечують формування сучасних компетентностей. Професійна підготовка має відповідати актуальним викликам і включати розвиток управлінських, комунікативних і цифрових навичок. Водночас необхідно забезпечити безперервність професійного розвитку. Це сприяє підвищенню якості соціальних послуг та ефективності роботи з молоддю. У результаті формується професійна спільнота, здатна реалізовувати сучасну молодіжну політику.

Десятою рекомендацією є інституціоналізація професії молодіжного працівника на рівні територіальної громади, що передбачає її нормативне закріплення, визначення функціональних обов'язків і створення умов для професійної діяльності. Це дає змогу підвищити статус цієї професії та забезпечити стабільність роботи з молоддю. Важливо запровадити систему сертифікації та професійного розвитку. Такий підхід сприяє формуванню якісної кадрової бази, у результаті підвищується ефективність молодіжної політики.

Одинадцятою рекомендацією є розвиток механізмів фінансової підтримки молодіжних ініціатив через впровадження грантових програм, конкурсів проєктів та інших інструментів стимулювання активності молоді. Це дає змогу забезпечити реалізацію інноваційних ідей та сприяє розвитку молодіжного підприємництва. Важливо також залучати альтернативні джерела фінансування. Такий підхід підвищує сталість молодіжних проєктів, і в результаті створюється сприятливе середовище для самореалізації молоді.

Дванадцятою рекомендацією є впровадження цілісної системи оцінювання ефективності соціальної молодіжної політики на рівні територіальної громади, яка повинна базуватися на використанні чітко визначених критеріїв, індикаторів і показників результативності. Така система має включати як кількісні, так і якісні параметри, що дозволяють оцінювати не лише обсяг виконаних заходів, але й їх реальний вплив на розвиток молоді. Важливим є забезпечення регулярності моніторингу, що дає змогу відстежувати динаміку змін і своєчасно коригувати напрями діяльності. Окрім цього,

доцільним є запровадження механізмів публічного звітування органів місцевого самоврядування перед громадою щодо результатів реалізації молодіжної політики, що сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності управлінських рішень.

Тринадцятою рекомендацією є забезпечення рівного доступу всіх категорій молоді до соціальних послуг і можливостей розвитку шляхом впровадження інклюзивних підходів у молодіжній політиці. Особливу увагу необхідно приділяти вразливим групам молоді, зокрема особам з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам, молоді з малозабезпечених сімей та іншим категоріям, які потребують додаткової підтримки. Інклюзивність передбачає не лише фізичну доступність послуг, але й врахування соціальних, культурних і психологічних особливостей молоді. Важливо забезпечити адаптацію програм і заходів до різних потреб, а також створити безбар'єрне середовище для участі молоді у громадському житті.

Чотирнадцятою рекомендацією є розвиток системи неформальної освіти як інструменту формування важливих компетентностей молоді, необхідних для її успішної самореалізації. Неформальна освіта дає змогу гнучко реагувати на потреби молоді та забезпечує можливість набуття практичних навичок, які не завжди формуються у межах формальної освіти. Доцільним є впровадження освітніх програм, тренінгів, майстер-класів, воркшопів та інших форм навчання, спрямованих на розвиток лідерських, підприємницьких, комунікативних і цифрових компетентностей. Важливо також забезпечити визнання результатів неформальної освіти та їх інтеграцію у систему професійного розвитку молоді.

Отже, розроблені рекомендації свідчать про необхідність комплексного підходу до удосконалення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді, що передбачає поєднання організаційних, інституційних, кадрових та ресурсних компонентів. Важливою умовою підвищення її ефективності є активне залучення молоді до процесів прийняття рішень, розвиток молодіжної інфраструктури, забезпечення міжсекторальної взаємодії та впровадження сучасних технологій соціальної роботи. Водночас ключовим орієнтиром має

залишатися врахування реальних потреб молодого покоління та створення умов для його всебічного розвитку і самореалізації.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз стану здійснення соціальної молодіжної політики в громаді засвідчив наявність сформованої інституційної, організаційної та нормативно-правової основи реалізації, що охоплює діяльність органів місцевого самоврядування, соціальних служб, молодіжних центрів і громадських організацій. Водночас ефективність функціонування цієї системи стримується низкою чинників, серед яких недостатня координація між суб'єктами молодіжної роботи, обмеженість фінансових і кадрових ресурсів, а також нерівномірність розвитку інфраструктури. Виявлено також проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем поінформованості молоді про наявні можливості та інструменти участі, що знижує її залучення до громадського життя.

2. Дослідження показало, що прикладні напрями реалізації соціальної молодіжної політики в територіальній громаді мають комплексний характер і охоплюють як соціальну підтримку молоді, так і створення умов для її розвитку та самореалізації. Зокрема, діяльність спрямована на надання соціальних послуг вразливим категоріям молоді, профілактику негативних соціальних явищ, розвиток молодіжної інфраструктури, підтримку освітніх і культурних ініціатив, а також сприяння зайнятості та підприємницькій активності. Важливим компонентом є також розвиток громадянської участі молоді через залучення до діяльності молодіжних рад, громадських організацій і реалізації проєктів місцевого розвитку. Водночас встановлено, що ефективність цих напрямів значною мірою залежить від рівня ресурсного забезпечення та координації між різними суб'єктами молодіжної політики.

3. Обґрунтовано необхідність удосконалення соціальної молодіжної політики шляхом впровадження комплексного підходу до її реалізації на рівні територіальної громади. Зокрема, визначено доцільність розвитку молодіжної інфраструктури, підвищення рівня професійної підготовки фахівців соціальної

сфери, впровадження сучасних технологій соціальної роботи та посилення міжсекторальної взаємодії між органами влади, громадськими організаціями та бізнесом. Особливого значення набуває забезпечення реальної участі молоді у процесах прийняття рішень, що сприятиме формуванню відповідальної громадянської позиції та підвищенню ефективності політики. Важливим є також розвиток механізмів фінансової підтримки молодіжних ініціатив і впровадження системи оцінювання результативності молодіжної роботи.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано особливості здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді, зроблено такі висновки.

1. У результаті теоретичного аналізу наукових підходів до трактування поняття соціальної молодіжної політики встановлено, що характеризуване поняття має багатовимірний характер і розглядається як комплексна система заходів, інституцій і механізмів, спрямованих на забезпечення соціалізації, інтеграції та самореалізації молоді. З'ясовано, що в науковій літературі відсутнє єдине універсальне визначення цього поняття, що зумовлено різними теоретико-методологічними підходами та акцентами дослідників. Водночас спільною для більшості підходів є ідея поєднання функцій соціального захисту молоді та розвитку її внутрішнього потенціалу, що дає змогу розглядати соціальну молодіжну політику як інтегративний феномен. Обґрунтовано, що сучасні тенденції розвитку соціальної молодіжної політики пов'язані з переходом від патерналістської моделі до моделі партнерської взаємодії, у межах якої молодь виступає активним суб'єктом соціальних процесів.

2. Аналіз нормативно-правового забезпечення соціальної молодіжної політики засвідчив, що в Україні сформовано розгалужену систему законодавчих і підзаконних актів, які регулюють її реалізацію на державному, регіональному та місцевому рівнях. Встановлено, що правову основу молодіжної політики становлять Конституція України, профільні закони, державні програми та стратегії, а також локальні нормативні акти територіальних громад. Особливого значення в умовах децентралізації набувають повноваження органів місцевого самоврядування, які забезпечують адаптацію загальнодержавних підходів до специфіки конкретної громади. Водночас визначено, що чинна нормативна база створює необхідні передумови для реалізації молодіжної політики, проте потребує подальшого вдосконалення у частині узгодження між різними рівнями управління та врахування сучасних соціальних викликів. Загалом нормативно-правове забезпечення виступає

важливим інструментом регулювання молодіжної політики та визначає її стратегічні орієнтири.

3. Дослідження стану здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді показало, що вона реалізується через діяльність органів місцевого самоврядування, соціальних служб, молодіжних центрів, громадських організацій, що забезпечують різні напрями роботи з молоддю. Встановлено, що громада має достатній інституційний потенціал для реалізації молодіжної політики, однак ефективність її функціонування обмежується низкою проблем, зокрема недостатньою координацією між суб'єктами, обмеженістю ресурсів і нерівномірністю розвитку інфраструктури. Виявлено також низький рівень поінформованості частини молоді про можливості участі та підтримки, а також формальний характер її залучення до процесів прийняття рішень. Аналіз соціологічних даних засвідчив наявність значних проблем у молодіжному середовищі, пов'язаних із працевлаштуванням, самореалізацією та доступом до ресурсів. Проведений SWOT-аналіз засвідчує, що соціальна молодіжна політика в територіальній громаді має достатньо сформовану інституційну та нормативну основу, а також потенціал для подальшого розвитку за рахунок впровадження сучасних підходів і залучення ресурсів. Водночас наявні слабкі сторони, пов'язані з обмеженістю фінансування, недостатнім рівнем інфраструктури та координації між суб'єктами, а також формальним характером участі молоді, знижують ефективність її реалізації. Можливості, що відкриваються в умовах децентралізації, цифровізації та міжнародної підтримки, створюють передумови для вдосконалення молодіжної політики, однак їх реалізація потребує подолання загроз, зокрема соціально-економічної нестабільності та відтоку молоді.

4. Встановлено, що прикладні напрями реалізації соціальної молодіжної політики в територіальній громаді мають комплексний і багатовекторний характер, охоплюючи як надання соціальної підтримки вразливим категоріям молоді, так і створення умов для її розвитку, самореалізації та активної участі у суспільному житті. Зокрема, визначено, що основними напрямками є соціальна допомога, профілактика негативних явищ, розвиток молодіжної

інфраструктури, підтримка освітніх і культурних ініціатив, сприяння зайнятості та розвиток громадянської активності. Важливим компонентом є також впровадження сучасних форм молодіжної роботи, зокрема неформальної освіти, волонтерства та проєктної діяльності. Водночас ефективність реалізації цих напрямів залежить від рівня ресурсного забезпечення та координації між суб'єктами молодіжної політики. У цілому прикладні напрями виступають ключовим інструментом практичної реалізації молодіжної політики на рівні громади.

5. Обґрунтовано систему рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності соціальної молодіжної політики в територіальній громаді. При цьому визначено, що основними напрямками вдосконалення є впровадження системного підходу до планування та реалізації політики, розвиток молодіжної інфраструктури, підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери, а також посилення міжсекторальної взаємодії. Особливого значення набуває забезпечення реальної участі молоді у процесах прийняття рішень, що сприяє формуванню активної громадянської позиції. Важливим є впровадження сучасних технологій соціальної роботи, а також розвиток механізмів фінансової підтримки молодіжних ініціатив та системи оцінювання ефективності молодіжної політики. У сукупності реалізація запропонованих прикладних рекомендацій дозволить підвищити якість управління молодіжною сферою та забезпечити її відповідність сучасним потребам молоді.

Перспективами дослідження є апробація запропонованих та розроблених рекомендацій щодо вдосконалення здійснення соціальної молодіжної політики в територіальній громаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активізація молоді та залучення до діяльності з розвитку громад / ред. Ю. Ткачук. Київ, 2019. 51 с. URL : https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/405/Youth_Engagement_Practices.pdf.
2. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2014. № 1 (3). С. 119-130.
3. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : монографія. Київ: Наук. світ, 2006. 408 с.
4. Болтівець С., Галушко О. Ювенологія : культура розуміння молодіжного творення себе в суспільному дискурсі: монографія. Київ : Кондор, 2021. 136 с.
5. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку : монографія. Дніпро : Пороги, 2018. 429 с.
6. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т. Вплив війни на молодь в Україні. URL : https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Soc_doslidjenja/Vpliv%20війни%20на%20молодь%20в%20Україні.2023.pdf.
7. Гейнак О.І. Базовий тренінг програми «Молодіжний працівник» як інструмент формування когорти фахівців, які працюють з молоддю. *Наука & молодіжна політика : матеріали Науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 26 квітня 2021 р.) / за ред. І.В. Пеші. Київ : Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2021. С. 27-29.
8. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2005. № 1. С. 54-62.
9. Головенько В. А. Проблеми розвитку українського молодіжного руху на сучасному етапі. *Український соціум*. 2022. № 1. С. 71-80.

10. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
11. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL : <https://ukrstat.gov.ua>.
12. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 рр., затверджена постановою КМУ від 02.06.2021 р. № 579. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п>.
13. Дослідження потреб і викликів молодіжних центрів України різної форми власності місцевого, обласного та національного рівнів. Проект Ради Європи «Молодь за демократію в Україні: Фаза II», Міністерство молоді та спорту України. Київ, 2022. 124 с.
14. Жужа Л. О. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан і шляхи реформування. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 41-46.
15. Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді» на місцевому рівні в Україні : шляхи реалізації: навчальний посібник. Київ, 2018. URL: https://unicef.org/ukraine/media/2361/file/CCF_manual_ukr.pdf.
16. Капська А. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навчально-методичний посібник. Київ : УДЦССМ, 2001. 220 с.
17. Коваль Г.В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації : монографія. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с.
18. Кормич Л. І., Краснопольська Т. М. Пріоритети молодіжної політики України в світлі євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 78-92.
19. Коростильова А. Множинність концепцій щодо визначення поняття «молодь» та її граничних вікових меж. *Гілея*. 2014. № 87. С. 418-420.
20. Котловий С. А. Соціальна робота з молоддю : зміст і методи. *Актуальні проблеми соціальної сфери*. 2020. № 10. С. 37-38.

- 21.Кулініч О. В. Механізми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2019. 20 с.
- 22.Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. №2(9). С. 252-261.
- 23.Маліков В.В. Державна політика соціального захисту молоді в Україні. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 154-155.
- 24.Молодіжна політика в Україні : навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко та ін. / за ред. В. П. Андрущенка. Київ : УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
- 25.Молодіжна політика в умовах децентралізації : методичні рекомендації для спеціалістів, які реалізують державну політику в молодіжній сфері / за ред. І.В. Пешої. Київ : Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2019. 40 с.
- 26.Молодіжні центри: національні практики створення та організації роботи / за ред. І.В. Пешої. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2019. 53 с.
- 27.Молодь та молодіжна політика в Україні : соціально-демографічні аспекти / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 248 с.
- 28.Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>.
- 29.Овчарова В. Фактори ефективного здійснення соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 138-149.
- 30.Орлов В. В. Основні напрямки діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 3. С. 75-77.

- 31.Пастух Р. Тернопільщина крізь віки : енциклопедична книга-альбом. Дрогобич : Коло, 2011. 520 с.
- 32.Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 156-160.
- 33.Пеша І. Програма «Молодіжний працівник» як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2 (7). С. 173-184.
- 34.Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навчальний посібник. Київ : Компринт, 2023. 449 с.
- 35.Порядок реалізації програми «Молодіжний працівник» : затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 р. № 4334. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18>.
- 36.Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху : Закон України від 17.12.2019 р. № 385-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-20>.
- 37.Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
- 38.Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 року №4572-17.*Відомості Верховної Ради України*. 2013. №1. Ст. 1.
- 39.Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація від 15.12.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 16. Ст. 27.
- 40.Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 №1014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text>.
- 41.Про затвердження типових положень про молодіжні ради : постанова КМУ від 18.12.2018 р. № 1198. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-п>.

- 42.Про молодь : Закон України від 10.12.2015 р. № 3621. URL : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JH2SL00A.html.
- 43.Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.
- 44.Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>.
- 45.Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
- 46.Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.
- 47.Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №16. Ст. 27.
- 48.Ревко А. М., Чех О. О. Соціально-економічні проблеми молоді в умовах трансформаційних змін. *Проблеми соціальної роботи : філософія, психологія, соціологія*. Чернігів : ЧНТУ, 2016. № 2 (8). С. 143-151.
- 49.Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012-2021 років) / гол. ред. Т. В. Бондар та ін. Київ : Ройлайд, 2021. 100 с.
- 50.Савельчук І.Б. Соціальні очікування молоді : від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9. №1. Рр. 113-121. DOI : <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.9>.
- 51.Сатановська Л.А. Організація соціальної роботи з різними групами клієнтів : навч. посіб. Київ : НУБіП України, 2008. 308 с
- 52.Семигіна Т., Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

53. Сірий Є. В. Особливості розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні : монографія. Київ : Глобус, 2021. 68 с.
54. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді : теорії, моделі та методи: монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
55. Смокова Г. І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр. : дис. ... канд. політ. наук. Вінниця, 2019. 200 с.
56. Становище молоді України-2021 : репрезентативне соціологічне дослідження, проведене ГО «Інститут молоді». URL : <https://inmol.org/sotsiolohichne-doslidzhennia-molod-ukrainy-2021>.
57. Тернопільська міська рада : офіційний сайт. URL : <https://ternopilcity.gov.ua>
58. Тілікіна Н.В. Вивчення проблем молоді в ОТГ як стратегічна інформація задля формування обґрунтованої політики у молодіжній сфері. *Наука & молодіжна політика : матеріали Науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 26 квітня 2021 р.) / за ред. І.В. Пеші. Київ : Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2021. С. 45-52.
- 58а. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. № 6 (38). Т. 6. С. 9–18.
59. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.
60. Цупа Л. Особливості соціальної роботи з молоддю в Україні. *Освітня діяльність працівників соціально-психологічної сфери : виклики сьогодення та реалії* : Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кам'янець-Подільський, 1 лютого 2022 р.). Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2022. С. 54-58.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Технології соціальної роботи з молоддю
в територіальній громаді [24]**

Методи		Використання
Соціологічні	Спостереження, фокус-групові інтерв'ю, контент аналіз, опитування, інтерв'ювання, анкетування, біографічний метод та ін.	збір інформації стосовно окремих суспільних проблем і визначення ставлення молодих людей до них
Психологічні	Тестування, соціально-психологічний тренінг, психодрама, соціограма; психотерапія (родинна, ігрова, артотерапія, казкотерапія) тощо	діагностування властивостей індивіда й планування, на основі отриманих результатів, різноманітних видів психотерапевтичної й психокорекційної допомоги
Педагогічні	Методи <i>формування свідомості</i> : переконання, навчання, приклад	формування конкретних понять, оцінок, суджень, світогляду особистості
	Методи <i>організації діяльності</i> : доручення, суспільне навчання й закріплення позитивного досвіду	фіксація, формування позитивного досвіду поведінки, відносин, дій і вчинків
	Методи <i>стимулювання</i> : позитивне підкріплення, негативне підкріплення, метод змагання тощо	стимулювання індивідуальності до покращення або зміни своєї поведінки, розвитку мотивації на суспільно схвалені способи й види
	Методи <i>самовиховання</i> : самодіагностика, самооцінка, самоконтроль, самокорекція, самоорганізація	Впливають на свідомі зміни молоддю людиною власної особистості відповідно суспільним вимогам та особистісного плану самовдосконалення
Організаційні	Регламентування, нормування та інструктування	закріплюють права й повноваження, обов'язки, відповідальність кожної ланки у організації діяльності закладу/установи; надають змогу провести оперативне втручання, уточнення й вирішення епізодичних завдань
Інформаційні	Реклама, пропаганда, консультації	подання/поширення інформації в засобах масової інформації про захід, послуги, установу/організацію чи певну соціальну проблему
Інноваційні	<i>Мобільна робота</i> із молоддю: вулична суспільна робота, групова робота, індивідуальна допомога й робота в громаді	молодіжна робота здійснюється прямо за місцем знаходження молоді (вулиця, клуби, розважальні заклади та ін.)

	Метод «рівний-рівному»	передача достовірної, соціально вагової інформації під час неформального чи особливим методом організованого спілкування у суспільній групі людей, рівних за якою-небудь певною ознакою (вік, інтереси, цінності, потреби, проблеми)
--	------------------------	--